Cap-366

LLUIS CAPDEVILA

~~Historia de la mevs vida i els meus fantasmes~~

~~II~~

~~II~~

~~Gent absurda,"dolenta"i pintoresca~~

Gent absurda, "dolenta" i pintoresca

L'home d'avui parla amb el diari

Avui el teu record, que el fum del somni converteix en presencia, truca imperativament a la meva porta.

I em diu:

-«M'havies deixat molt temps sol. Què feies sense mi? Pensa en la dita d'un David que admires: Als camins de l'amistat, si hom no els petja sovint, hi creix l'herba. I jo soc el teu millor amic perquè en el llarg camí que has fet mai no hi han hagut herbes verinoses, herbes que deshonoren i avergonyeixen. [Què feies sense mi? Escriure comedies que no saps quan estrenaràs, ~~els~~ llibres que no saps ~~que no saps~~ quan publicaràs; esplicar els teus cursets de literatura; isolar-te en la teva "sala d'espera" on fa tants
anys
que esperes tal com cal saver esperar: amb un gran amor i un gran orgull? Tot això es important perquè es conhort i força de la vida moral de l'home. Pensa, pero, que soc jo qui compta en tu i per tu. Pensa que ets perquè jo he estat. No tens dret a oblidar-me.»

No t'havia oblidat, no temis. No sé oblidar-ni el bé ni el mal-ni en vull aprendre. Sé recordar. De mi han dit en un setmanari francès, La Marsellaise, que "Capdevila es un mal enemic perquè té memoria". El periodista hauria pogut afegir: I un bon amic perquè té memoria. Sols els desmemoriats aconsegueixen no tenir enemics ni amics, sols els mediocres no tenen enemics.

Sí: sé recordar. ~~I~~ L'home molt home accepta el present, les moltes miseries i els pocs goigs del present, pero viu del record: la llar, els éssers estimats que ja no reveurà més, l'aventura de l'amor, l'aventura de la guerra, la terra que potser no tornarà a veure

~~anestsmmmmmmmmmaquestsmdiesmpassats~~ Aquests dies passats uns professors, companys meus d'Universitat, aprofitaven les vacances per anar a fer una curta estada en terres d'Espanya: Castella, Andalusia. (No feia prou bon temps per anar a la Costa brava de les guitarres, el cante hondo i el ball flamenc) Jo els veia marxar amb recança i amb enveja. Ofegava, sortosament, la recança i l'enveja pensant que ells podien anar-hi sense compromis i jo, per dignitat-unic luxe que em resta-m'havia de quedar en terres de França. El present de la meva Catalunya era un present que no m'entusiasmava: la despolitització, la manca absoluta d'escrupols morals, l'embrutiment espiritual, la xaroneria. La meva Catalunya sols té passat i futur. Hi ha, per sort, una minoria que ens diu que no tot es mort. Hi ha encara un gran poeta: Salvador Espriu, sempre jove. I els poetes, ~~malgrat la bona llavor de l'Aristófanis que llençava grapats de llot contra Eurípides~~, son els que, en totes les époques i latituts, fan la bona obra. I hi ha una minoria de joves i, més restringida, una minoria de vells. Els joves, sobretot els estudiants, son més arriscats, donen més la cara. La massa encara no els segueix. La massa, de la qual cal acceptar-ne uns determinats individus, que per llur individualitat deixen de ser massa, sols arriva despres: un despres que sovint es el desori més gratuit i poca solta.

Vacances? Les meves vacances fa ~~tretze~~ trenta-un anys que duren ~~i el 1970 en farà trenta-un~~. No em puc queixar. (No m'he quixat mai: per orgull i perquè la queixa es sempre inutil. Agraeixo tot el que la vida m'ha donat: adhuc el dolor, la miseria, la rancunia imbecil de quatre imbecils)

Volia anarme'n a Paris-tres hores de tren-per a veure Francis Jourdain, Jean Cassou, Marie Kalff, que fou l'admirable companya de l'admirable Lenormand. He preferit anar-me'n a un poble de la muntanya, acceptant l'hospitalitat d'un amic suiç.

Al poble hi ha una esglesia románica massa gran i unes cases massa petites; una plaça sempre solitaria amb un pou al mig, que sembla, sobretot aquestes nits de lluna, un decorat de teatre; les runes d'un castell; un riu d'aigues térboles i tranquil-les; un bosc que s'enfila muntanya amunt; uns prats que ja comencen a vestir-se de verd. Hi ha un unic hotel-el de l'estació, que es mitja hora lluny-i en aquest hotel l'unic Cafè del poble. En aquest Cafè, els pagesos, les nits de dissabte i les tardes de diumenge, en lloc de cafè beuen grans vasos de vi blanc i, cridant molt, juguen a cartes. Aquests dies de Setmana Santa, que em recorden la Setmana Santa tal com la veia Gabriel Miró i tal com la veies tu en Venus i els barbars, unes velles endolades van matí i tarda a l'esglesia.

Oficialment, ha arrivat, ja, la primavera. Les nits, pero, encara son fredes-l'altre

Presencia de Antonio Machado

Para ciertos hombres de fina sensibilidad, de sensibilidad en carne viva el tiempo se ha detenido. ¿Es viviendo de los ~~vivientes~~, de los difuntos para que su lugar, ~~siendo~~ [illegible], vago, inútil y peli-

dia va nevar-i a la llar de la casa crema un bon foc del matí al vespre. M'han posat una taula i una ampla i cómoda cadira de braços prop del foc. Tinc la taula plena de llibres i papers. Escric. Fumo. Llegeixo.

Ara es alta nit. Deu fer fred a fora, car els vidres estan glaçats. A la vora del foc ve a a trobar-me, fidel company, el teu record.

-Aqui em tens.

-Ben vingut.

I obro la porta al passat, als dies lluminosos del passat.

X d'aquella dona tan benestimada

Lluminosos, malgrat la presó. (Hi hagué una pausa d'ombra espessa: la mort de Santos Muñoz. Hi havia hagut, abans, una altra pausa d'ombra i dolorosa: la mort de ~~Fornarina~~. El Santos Muñoz, que serà personatge episodic d'una novel-la que escriuràs a l'exili, i ~~Fornarina~~ Ella, X, que, adhuc morta, en será la ~~llum~~ clara

Dies lluminosos perquè son teixits amb fils de llum que ens dona la vida per a, tal com volia el ~~nostre~~ nostre Antonio Machado, poder somniar el nostre somni. Tal vegada el més real que hi ha en la vida de l'home sigui el somni. El mon real es la projecció del nostre ésser, creador de somnis.

T'havies adaptat a la vida de la presó, cosa gens dificil en qui, com tu, malaltís, mai no jogà a plè aire a jocs arriscats i violents. (L'infantesa (I) compta sempre en l'home, el marca.) Cosa gens dificil en aquells temps. Avui, la presó a Espanya deu ésser sinistra. A la presó, aquells temps, la vida hi era més facil i planera que al carrer. T'ho deien, cada matí, els crits i l'exasperació de Plató Peig, que seguia venint, talment com si acomplis una prometença, a insultar-vos perquè us havien tancat i per a insultar els jutges, els policies i els oficials de presons, que no l'havien tancat a ell.

Pintado es dedicava a llegir els diaris-i a les nits les novel-les de Victor Hugo-i a escriure a l'un i a l'altre. Car Pintado es un dels homes que ha escrit més cartes. En deu haver escrit una quantitat fantástica. Com hauria patit aquest estimat company de lluita si l'haguessin tancat en una presó francesa, on, malgrat la llibertat, la fraternitat i l'igualtat, el près sols té dret a escriure una carta cada setmana! Quan no escribia o llegia, Pintado es dedicava a discutir amb Largo Caballero. Com l'un i l'altre tenien mal geni, es barallaven com gats. ~~El mal geni de Pintado no tenia agror~~. El de Largo Caballero, sí. No hi havia en ell, pero, la rancunia tenaç que molts anys despres veuràs en Indalecio Prieto. Hi havia en l'un com en l'altre el fanatisme de partit que a tu, més guerriller que soldat, mai no t'ha fet gracia. La disciplina, generosament acceptada, ~~em~~ t'ha semblat bena i necessaria en una guerra. Acceptada per a fer d'un ase o d'un bretol un diputat, t'ha semblat sempre malaguanyada i digna de menys preu.

Error

Aprofitant l'estada a la presó, escribies una novel-la, la primera que escribies i publicaries en castellà: Rosa de pasión, recordes? Apuntava en ella, per primera vegada, el sentiment del paissatge. El drama-dos titelles, que aquells temps et semblaven ultra civilitzats, enfront de la naturalesa-despres el reprendràs, més ric i complexe, en Adriana i l'amor. ~~Recordem que la~~ No eren casats, es clar. Uns éssers tan exquisits, tan complicats? Sols el pensar-ho, pobre babau, et feia escruixir. Els casats, pensaves amb menyspreu, no tenen novel-la. Els protagonistes d'una novel-la com Rosa de pasión no podien ser casats.

Recordes que la protagonista es deia Elia. El nom del seu partenaire l'has oblidat. Et

---

(I) De la teva, contada en ~~el primer volum d'aquesta Historia de la meva vida i els meus fantasmes~~ n'ha desaparegut un company de joc, Aloy, ignoro per quines raons misterioses i absurdes que no em sé esplicar. en lloc de la desaparició, que en una nova edició, neta de les mutilacions que hi obrà la censura, faré reaparèixer

En un altre llibre, L'alba dels primers camins una molt estimada

d'~~aquesta~~ dona ~~de la qual no vull dir el nom~~

0

1

I

sembla,no obstant,que en el personatge,massa maquillat,massa mixtificat, decadent,pervers,intoxicat de literatura-volies veure-t'hi tu.Tu: el Capdevila que no eres i que,sortosament,~~mm~~ no fores.El més reeixit de la novel-la,si quelcom hi havia de reeixit,debia ser la visió,l'interpretació del paissatge i no el com i el perquè de la criatura humana.¿Què en savies,pobric,en aquell temps,de la criatura humana que tan sols coneixies a travers de la literatura?¿Què en savies d'aquest animal terbol,dispers i contradictori que es l'home?

En aquella novel-la-i heus aci el perquè del seu artifici,de la seva fredor-no hi eres tu."Cal que en tot el que escribiu hi sigueu vos",et dirà un dia Romain Rolland. I avui,en aquest llogarret francès on m'ha vingut a trobar el teu record,pensant en tu i en la novel-la que escrigueres a la presó,anotava unes paraules d'Antonio Machado:"Pero ~~mh~~ al poeta no le es dado pensar fuera del tiempo,porque piensa su propia vida que no es,fuera del tiempo,absolutamente nada"Quan en les criatures de la ficció el poeta no hi posa "su propia vida" la creació literaria no passa d'ofici,més o menys ben fet.El poeta ha de reflectar la seva vida,la de la seva persona moral,adhuc quan fa historia d'altres vides que foren:Beethoven,Miquel Angel,Leonardo.

De les teves lectures a la presó en recordes tres descobriments: Heine,Nerval i Poe,el Poe del qual arrenca tota la poesia moderna.I recordes haber-los llegit en unes edicions franceses de la casa Michaud que et portà Manuel Parés,~~el gran Manelet~~.

Fernando Pintado,tan actiu,tan dinàmic,frisava.La vida monótona de la presó no s'havia fet per a ell.Ell necessitava el carrer i la vida tumultuosa del carrer: crear diaris,veure gent,discutir-hi,riure fort.Tu,no.Tu ja estaves bé: llegies,escribies.Si no hagués estat la mare,les úniques hores que hauries trobat enutjoses haurien estat les de la "comunicació".La vida sedentaria i la cuina abundosa t'havien engreixat.(Això t'enguniejava un xic,val a dir-ho,car pensaves que un poeta gras es ignominiós)¡Si t'haguessin dit que per a poder seguir a la presó en aquelles condicions calia pagar dispesa,~~ben segur que~~ ben segur l'hauries pagat.Ben segur? Si haguessis tingut diners.

Tres o quatre vegades hagueres d'anar al Palau de Justicia per assistir,en qualitat de primera figura,a la "vista" dels teus processos.L'escena et semblava fran-

¡O bé, ¡qui sap!

Hora de España – Nueva España – La Revista – Cuadernos – Europe – Les Lettres Françaises – Les Nouvelles Litteraires – El Nuevo Teatro – Die Spiel – La Voz – Nuevo Mundo – La Patriota

4

cament grotesca i no podies capir com aquells senyors del Tribunal — pensant en ells escriuràs molts anys després la comèdia *El padre y el hijo* — fúnebres i sorruts es prenien seriosament un tabalot com tu i parlaven, en tò campanut, de Déu, de la societat, de l'orde, etc, etc. Ni el decorat — el Crist, el retrat del rei — ni els personatges: jutges, guàrdies civils, uixer, et semblaven una cosa seriosa. Hi veies la farsa: una farsa lletja i avorrida. [Recordes que, en declarar un dia a la secretaria de ja no saps quin jutjat, digueres que uns judicis del teu article no eren teus sinó de Heine. El secretari, molt seriós et preguntà:

—¿Donde vive ese señor?

I volien que et prenguessis seriosament la justícia!

Recordes que, certa vegada, el dia de la "vista" d'un procés, el ~~fiscal~~ president veient-te tan jove volia, per llàstima, ajudar-te a eixir del mal pas i et preguntava:

—¿El acusado, al escribir ~~el~~ el artículo de autos, sabía que insultaba a España?

En lloc d'agrair la bona intenció del pobre ~~home~~ magistrat t'indignaves. Dubtaven de la fermesa de les teves conviccions! Dubtaven del teu talent d'escriptor!

Respongueres, irat:

—¡Yo sé siempre lo que escribo!

Et condemnaren a tres mesos més. Per aquell camí i amb aquelles respostes tan heroiques et passaries la vida a la presó.

No hi pensaves, es clar. I un bon dia, Coronado et digué el que ja sabies pel teu advocat, que ho era Mir i Miró:

— Hoy sale usted en libertad, señor Capdevila

Empaquetares els llibres i els papers. Empaquetares una gran ~~quatitat~~ quantitat de tabac: puros, picadura, cigar-

O bé no s'ho prenien, en el fons, seriosament, i les seves cares llargues, els seus esguards terribles, ~~[illegible]~~, la seva veu tenebrosa eren tant de l'ofici, la màscara impregnada per ~~de~~ l'ofici?

retes, del que l'havien dut els amics durant els mesos de la teva estada a l'ergàstula. Donares als amics que restaven empresonats el que no tenies manera d'endur-te'n. (Cada vegada que ~~[illegible]~~ entraràs a la presó en sortiràs carregat de tabac)

Aquella nit fou festa gran al pis del Poble Nou on vivien, recollits per Antònia, — la serventa fidel, — la mare i els germans. Festa gran: un sopar de rès al qual s'afegien uns dolços, unes fruites, una ampolla de vi de marca que portà Rodríguez, i cafè del Cafè, que Manuel, un dels fills d'Antònia, havia anat a comprar amb un pot d'alumini. I conversa arrencada i pipes fumejant. La festa veritable, però, la veies reflectida en els ulls de la mare, dels germans, ~~[illegible]~~ de Rodríguez, d'Antònia i els seus fills.

Alta ja la nit, ~~[illegible]~~ besares la mare~~s~~ i els germans i us n'anàreu Rodríguez i tu camí de la barraca. Rodríguez parlava i reia amb goig pur d'infant: de la teva sortida de la presó — "ara procura tenir seny i que no t'hi hagin de tornar a tancar!" —; de la gran alegria que ~~[illegible]~~ tenia en saber que havies aprofitat el temps escrivint una novel·la — "Això, això has de fer: escriure novel·les i versos i comèdies en lloc d'articles polítics que tants mals et donaran de cap!" —; de que per a ~~[illegible]~~ tot el que restava de l'any tenien el tabac segur; del content que estarien els veïns — la "Mar de Gos", el "Rasa", el Valentí, el Pepe, tota aquella fauna ~~[illegible]~~ d'una pobresa esquinçada i pintoresca que després aprofitaràs en dues novel·les: ~~[illegible]~~ Memòries d'un llit de matrimoni i Home d'amor i d'aventura...

Rodríguez havia guarnit la barraca amb papers de colors, retallats, com els que ~~hom~~ posen als carrers dels ravals les nits de ball, i ~~[illegible]~~ treia de l'ample calaix de la taula un feix de piules, coets, flames.

— Què vas a fer? — preguntaves, alarmat.

— Broma — respongué Rodríguez.

— Però, home de Déu, pensa que estan dormint.

— Que es despertin!

— Pensa que s'han de llevar dematí!

— Que no s'hi llevin.

I apropant-los a la cigarreta, amb perill que li esclatessin a la cara, encenia els coets que s'enfilaven cel amunt amb una remor de paper esquinçat; els trons, que semblaven castells de cridill; les piules. Els veïns compareixien inquiets i a mig vestir. ~~[illegible]~~ l'espetec dels trons i les piules s'unia el lladrar dels gossos. Els veïns, segons el tarannà de cada un d'ells, reien o renegaven. La "Mar de Gos" era de les que, en tò major, renegaven. ~~[illegible]~~. El Pepe, dels que reia.

A punta de dia ens n'anàvem a dormir.

Era a l'estiu, l'estiu barceloní que assí, ja vell — no: vell, no; encara no en puc ésser, encara no tinc dret a ésser-ne — en terra d'exili, terra sense estiu, tant enyoro. L'estiu barceloní de la ginesta, l'alfàbrega i el clavell; dels grills i els pinsans i les papallons que adhuc aquell racó de suburbi, negre de carbonissa i de misèria, visitaven; de les parades de síndries i melons i els carretons de "mantecao helao"; dels pianets de manubri a l'hora del capvespre; del cantí al balcó i les tertúlies a la porta; del ball de carrer, vibrant de rialles i refilets de cornetí; de les noies amb bluses clares i mirada encesa; del sopar a l'eixida, en mànegues de camisa i amb el porró en festa; de la rambla i la Barceloneta i el Tibidabo plens de gent...

7 ~~10~~

Què? Que tot això es pobre i vulgar? No; no ho es. No ho es per al que no són vulgars i saben despullar les coses de la seva crosta de vulgaritat i fer de la vida pobra de cada dia la més rica i esplendent de les meravelles. No ho es, sobretot, per al que surt de la presó quan ja havia oblidat el carrer, la joia tremolosa del carrer, l'inquietud tremolosa del carrer.

~~[illegible]~~ Un tant alt poeta com Hoffmansthal, ha dit: "Una regadora, uns rasclets abandonats al camp, un cementiri humil, un esguerrat, una caseta de pagès poden convertir-se en receptacles de la meva revel·lació. Totes aquestes coses i mil altres de semblants, damunt les quals l'esguard llisca habitualment amb una indiferència absoluta, poden, de sobte, en un moment donat que jo no he propiciat de cap manera, prendre un relleu tant august i emocionant que totes les paraules em semblen massa pobres per a expressar-lo."

L'endemà de la teva sortida de la presó llegires *Rosa de pasión* a la mare. Rodríguez, es clar, també assistia a la lectura. A la mare li plagué la novel·la. (No li plavia tot el que escrivies, i precisament per això li llegies el que, a empentes i rodolons, anaves creant. ~~[illegible]~~ Més d'una vegada et deia: això ~~no t'has forçat; això no t'has sabut veure;~~ no has escrit massa depressa; aquests conceptes, ~~no massa augus~~, desenrotllar. Etc, etc) Rodríguez, com sempre, s'entusiasmà.

— És molt bo, ~~[illegible]~~ — digué — molt original. Ho has de publicar desseguida perquè el públic ~~[illegible]~~ vegi que no has perdut el temps.

El públic? Cada ~~[illegible]~~ escriptor, quan ja s'ha fet, té el seu. Tu, que no sabies encara on anaves ni què et proposaves, que encara no t'havies trobat, que escrivies per jóc, no podies tenir un públic.

El mal era que tampoc tenies un editor. Zamacois havia reeixit amb Joaquín Gallardo, finançador d'*El Cuento Semanal*, i havia fundat Los *Contemporáneos* per

Riè altre, per massa aspre,

a abandonar-los diners en mans d'un senyor Manel de Montjuïc, que no coneixies.

Llavors ~~conegueres~~ trobares un minyó nomenat Martí Lloret, que dirigia una publicació, ~~[illegible]~~ "Las Novelas", semblant a la que a Madrid editava un José de Urquía, que t'era absolutament desconegut: La Novela Corta. La Novela Corta obtenia un gran èxit de públic — hi col·laboraven Galdós, Baroja, Martínez Sierra, Hoyos i Vinent, López Pinillos, Valle Inclán, la Pardo Bazán... — i, ~~[illegible]~~ eco d'aquell èxit, havia nascut a Barcelona "Las Novelas".

Martí Lloret era, físicament, un home secarrí, color d'oliva arbequina. Intel·lectualment, ~~[illegible]~~ el seu bagatge era d'una pobresa irrisòria. Tenia, però, i això sempre és una avantatge, la bona condició de no presumir massa d'intel·lectual. Escrivia, en un estil aixafat i estret i vulgarot, unes coses estranyes que no comprenies. Era castellà o andalús, no ho recordo bé, treballava en una oficina i, menut i esquifit, vivia al carrer de Barbarà amistançat amb una dona alta i grossa com una torre. Literàriament, admirava a López de Haro, un notari de la Manxa que escrivia novel·les perverses.

~~[illegible]~~ Et dolia publicar a "Las Novelas"; t'humiliava. Tu ja ~~no~~ eres un novell, ja havies — aspiració màxima en aquells temps — publicat a Madrid. Però a Las Novelas hi havien donat obra Francisco Gilbarne, autor d'un llibre de ~~[illegible]~~ cròniques, Juglarías, editat a Barcelona, i d'unes vides de Liszt i Chopin editades a París, — i Dunichatis, autor d'una novel·la il·lustrada per l'Apa, Carne de mujer i d'un conte [illegible] distingit en un concurs de "Los Contemporáneos": El pequeño Nerón.

~~"Las Novelas" publicaven també una novel·leta de Francesc Madrid, que [illegible]~~

~~[illegible]~~)

Tornant, doncs, *Rosa de passió* a Martí Lloret; a la coberta hi havia un retrat seu — cabells llargs, mirada trista, somriure que volia ésser escèptic — fet per alter.

~~[illegible]~~ l'endemà de publicar-se, en un cafè, avui desaparegut, de la Plaça de l'Àngel, Fontdevila, # que ja s'avergonyia del Bar del Centro, digué de *Rosa de passió* que era el millor, el més novel·lesc que havien publicat *Les Novel·les*. No sé si ho deia sincerament — resultava difícil saber quan Fontdevila parlava ~~[illegible]~~ sincerament — o per a molestar a "Amichatis" i a Gribarne. Malgrat que amb gribar-ne no s'arriscava mai obertament a l'atac, ~~[illegible]~~ ~~rialleta i indirecta~~ ~~[illegible]~~ per por que s'hi tornés. A Fontdevila, tan graciós, no li feia gràcia que s'hi llencessin.

Plató Peig trobà dolenta la teva novel·la: perquè no era revolucionària. A Valentín de Pedro li plagué perquè era romàntica.

* \#

T'he parlat de Valentín de Pedro? No ho recordo. I si te n'he parlat, què hi fa? [L'home va, a les palpentes les més de les vegades, fent i refent camins. I això en dir caminar i sovint es troba al mateix lloc d'abans. Tant se val. La qüestió és fer camí, fer i refer el camí. Fer ~~[illegible]~~ i refer fantasmes: el de la força i el de la llum.

Et recordes de Valentín de Pedro? Alt, pàl·lid — en aquell temps i amb les vostres manies la pal·lidesa tenia molt prestigi — amb el front ample, els ulls blaus d'un gris) (que, ~~el [illegible]~~ quan Valentín reia, semblaven més blaus que grisos) i s'encenien d'espurnes daurades, els cabells rossos, ~~[illegible]~~ sempre vestit de negre, cosa que l'aprimava més del que ho era i accentuava

5] ~~Parlar del que han deixat un bon record amable en la nostra vida es sempre un goig.~~

~~Parlar dels que~~

Parlar dels que han deixat un record amable en la nostra vida es sempre un goig. i un deure.

—

I i es sembla que te'n pagà cinquanta pessetes;

la seva pat-lidera! Molt correcte, molt discret, més aviat silenciós que parlaire, Valentin tenia un autèntic talent de poeta. (Recordo aquí encara un recull de versos, ~~El ritme de de la vida~~, la lectura del qual em deixà una excel·lent impressió perquè, sense el més lleu afany de recercar la singularitat — recerca que sovint condueix al parany de l'extravagància — eren ben singulars i personals)

Foren aviat grans amics i ho són encara.

Santos, en canvi, no el podia veure ni en pintura perquè creia que els poetes sols podia produir-los la "noble y austera Castilla". [illegible] que en el fons ocultava quelcom de més desagradós: la rancúnia envejosa.

Plató tampoc li tenia gaire simpatia — els anys i la misèria anaven corcant-lo i agrejant-lo — i deia, talment com si això fos un defecte, que Valentin anava massa net i que els veritables poetes mai no anaven tan nets.

Pintats, menys complicat que Santos i Plató, el tenia en gran apreci.

En Valentin de Pedro, tant cordial, tant delicat, tant senyor, hi havia ja l'home que ha estat després: l'home [illegible], fidel a l'amor i a l'amistat i a l'ètica política, amb un gran sentit de la responsabilitat, que ha sabut jugar-se la vida per un ideal i sense "fer drama" ni donar-se importància.

"... la vida por la opinión
hay que dar."

Recordo que una vegada — llavors no era moda, com ara, anar sense res al cap — Valentin es dei-

¶ En el rostre de Valentin de Pedro, hi havia gairebé sempre una expressió, d'home fet, d'home que sap que la vida es dura i lletja. Quan reia, però, ~~[illegible]~~ i la rialla infantilitzava aquell rostre que avui, a travers la boira dels anys — boira travessada de llampecs — encara et sembla veure.

En el rostre de Valentin de Pedro hi havia gairebé sempre una expressió d'home fet, d'home que sap que la vida es dura i lletja. Quan reia, pero, la rialla infantilitzava aquell rostre que avui, a travers la boira dels anys, travessada de llampecs, encara et sembla veure.

~~Podem allargar aquí un breu diàleg~~

xarà el seu barret perquè havies perdut el teu no sabries dir com,i es passarà dos dies sense poder sortir de casa.

Valentin de Pedro venia a la vostra tertulia del Lion d'Or amb Blanca Valoris, alta i pomposa,un xic intoxicada de literatura com tots vosaltres i amiga,a intermitencies,d'Eduardo Zamacois.Venia també,sovint,amb el dibuixant Máximo Ramos i recordava un xic,per la seva nacionalitat francesa tal vegada,a Colette,una Colette ja madura i amb l'aire acavallat que adquireixen en posar anys,que es el més trist de posar,les franceses altes i de molta ossada.

Despres Valentin,amb gran estranyesa per part teva,passarà al camp sindicalista, serà amic d'Angel Pestaña,que encara no coneixies,prendrà part activa en les lluites socials i aquell període de la seva vida li donarà-la vida es sempre generosa amb els que saven viure-la-una novel-la:El arlequin azul.

Despres se'n anirà a Madrid,es casarà amb una actriu madrilenya de cognom català: Boixader,publicarà llibres,estrenarà comedies,dirigirà revistes.S'haurà engreixat,li hauràn caigut els cabells,el seu rostre,del qual mai no desapareixerà el somriure de la bonhomia,s'haurà arrodonit.Quan esclatarà la guerra esdevindrà,com l'escultor Barral,com el poeta Alberti,com el novel-lista Arconada,com tants altres escriptors i artistes,soldat de la República.De nacionalitat argentina,podia emigrar o cercar refugi en l'Embaixada.Fidel sempre a si mateix,preferirà lluitar contra els insurgents.Vençut Madrid,Valentin de Pedro serà empresonat a Porlier i condemnat a mort.Sortosament, salvarà la vida.

Avui es a Buenos Aires amb l'esposa,i l'amistat,fidel,segueix a travers del temps i la distancia.

Et sembla recordar que fou aquell temps-em dol no poder fixar l'exactitut de les dates-que conegueres un altre poeta argentí:Alberto Ghiraldo.Fugitiu de Buenos Aires,trobà bon acolliment a Madrid,col-laborà en diaris i revistes i edità les obres póstumes de Galdós.

Alberto Ghiraldo,que devia ser anarquista,era un home alt,fort,amb el cabell llarg i negre pentinat amb ratlla al costat; amb un espès i frondós bigoti que avui ja ningú no gosaria portar|; amb uns ulls negres de mirada fixa i fatal.Veient-lo,com que estaves carregat de falornies,pensares: Es un home tragic,un home de passions turmentades,d'ideals tempestuosos.

Despres,pero,oïnt el seu accent acaramel-lat,la seva cantarella acaramellada,rectificares.I arrivares a la conclusió,massa radical-en aquells temps no estaves per mitges tintes-de que els argentins estaven desposseits de capacitat trágica.I es molt possible que t'erressis de mig a mig.¿Què en savies dels argentins si,fora de Valentin de Pedro i Alberto Ghiraldo,els altres tots els havies vist ballant el tango amb moltes fil-ligranes i cantant-lo amb veu xopa de plor?

Alberto Ghiraldo anava sempre ben vestit i era home d'una gran correcció.Et donà uns llibres seus: un drama social,un volum de versos,dels quals no recordes els títols.

Despres d'una breu estada a Barcelona,brillà un quant temps a Madrid.Despres emmudí,s'eclipsà.Retornà a l'Argentina? Morí? No ho saps.La seva figura,en aquesta desfilada de fantasmes,ha eixit de l'ombra un moment i ha retornat a l'ombra.

| (1)

si no fos acompanyat de la barba

~~III~~ 3

VII

Pintado i tants havien eixit de la presó. I, es clar, amb Pintado al carrer, reapareixien los Miserables i recomençaven les lluites i les persecucions i les denúncies.

- Altra vegada? - preguntava Rodríguez, inquiet.
- Altra vegada - responies, somrient.

Els alemanys encara semblaven fort, però Mair us havia dit:

- Alemanya ha perdut la guerra.

I us havia recomanat que us malfiéssiu d'un minyó que freqüentava la redacció del vostre abrandat diari. Es tractava d'un individu menudet (amic Boix, radical i amb pretensions de periodista) que emprava el pseudònim de "Leon Rock". Durant una llarga temporada, "Leon Rock" — rostre color d'oli, ulleres, somriure cínic i abandarrat — havia desaparegut de Barcelona. La seva absència passà desapercebuda. El seu retorn també li hauria passat si Mair no us hagués posat en antecedents: Leon Rock era un espia al servei d'Alemanya; cobrava del consolat alemany; havia fet l'espionatge a Suïssa i a França; descobert, havia estat a punt d'ésser afusellat, i servava molt mal record del capità Bouchardon.

La Revolució russa donava als exèrcits del Kaiser una forta batzegada. L'acollien amb joia els republicans i amb joia — en la qual, però, hi havia una espurna de por — l'acollien els que no eren republicans però sí francòfils. Entraven a la Història, obrint la porta d'una revolada, termes nous, noms nous: Kerenski, Lenin, Trotzki...

La premsa al-liadófila exultava."Los Miserables" havia retrobat el tò abrandat dels seus millors temps i les denuncies plovien.

I un bon dia,ja ben començada la tardor,arrivava a Barcelona la nova de l'armistici.La guerra,que alguns il-luminats créieu que fora l'última,havia finit.Alemanya estava vençuda.

La nit d'aquell onze de Novembre de 1918 la rambla era una riuada humana-com ho serà una altra nit de tretze anys despres-tremolosa de banderes franceses.La multitut reia,cridava,cantava la Marsellesa.

Cap de vosaltres no havia lluitat,cap de vosaltres no havia estat combatent en la contessa que vista de lluny semblava tan bella ~~i heroica~~ i vista de prop,viscuda de prop-Barbusse,Remarque,Guilloux,Arnold Zweig,Dorgeles,Chevalier,etc-tan fastig devia fer.Tots,pero,us sentieu triomfadors.Tal vegada recordaveu els milers de voluntaris que Catalunya havia donat a França-França no ho voldrà recordar el Febrer de 1939-i en recordaveu,sobretot,dos: Farrés Costa,un jove del Prat de Llobregat que havia col-laborat al teu"De Tots Colors",i Frederic Pujolar i Vallès,autor dramatic del grup de la revista "Joventut",que havia començat amb unes obres de gran ambició ideológica i que despres et resultarà un pobre home.

No,la França de 1939 - les français ont la mémoire courte-no ho recordarà.I al camp de concentració hi aniran molts ~~combatents~~ catalans combatents de la guerra dels 14-18,entre ells un Enric Cuadras de bon recordar que,havent fet la guerra d'Espanya,passarà com tu a l'exili i serà un dels enllaços a la regió de Toulouse quan entraràs a formar part de la Resistencia.

Altrament,en lloc de dir la França,caldria dir el Govern de la França,o de la nació que sigui,car poc més o menys tots fan el mateix.Sobretot,~~quan es tracta de~~ caldria dir-ho quan es tracta de culpabilitat.El poble no compta en aquesta mena d'afers.El poble,el de França i el d'arreu,sols compta quan ha de pagar les contribucions o ha d'anar a la guerra.El poble-l'obrer de la ciutat i el del camp,el botiguer,el funcionari-que es qui paga els plats que el Govern trenca-aguanta o es revolta.Generalment,aguanta.Car la paciencia dels pobles es una de les virtuts més admirables.

Al camp de concentració,no cal oblidar-ho,hi anaren catalans condecorats amb la Legió d'Honor.Entre ells,Alfons Maseres i Feliu Elies.

Aquella nit cel-lebrares la victoria de França barallant-te amb uns alemanys al Lion d'Or.No els coneixies; no t'havien mirat malament;no t'havien insultat; no t'havien fet rès...pero eren alemanys.Ja n'hi havia ben bé prou per a un home tan feroç com eres aquells temps i que avui,pensant-hi,desvetlla en mi un sentiment de cómica llástima.

De la baralla n'eixires amb el cap trencat.Et duien plè de sang al dispensari.I hi anaves,més que content,orgullós,talment com si la ferida l'haguessis rebut a les trinxeres del Marne.

Quan Rodriguez et veié amb el cap envenat i la camisa i l'americana brutes de sang,[illegible] t'escridaçà indignadissim:

-Pero que ets boig?

-Em sembla que sí que dec essèr-ne una mica,gracies a Deu-respongueres somrient.

— Una mica? Un tros! El senyor havia de defensar la França! El senyor, per a defensar la França, s'havia de fer empresonar i, com si això fos poc, s'havia de fer trencar el cap! Però no compreus, babau, que ni la victòria de França ni la derrota d'Alemanya t'afecten directament en res? No compreus que ésser francòfil o germanòfil no té cap mena d'importància; que la majoria dels uns o dels altres, que saben ben poca cosa de França o d'Alemanya, ho són per esperit de ramat o per afany de lucre? Qui hi pot creure en la sinceritat de la francofília de Romanones i Lerroux? I en la sinceritat de la germanofília de... de qui et diré jo?... del Rué o de "Leon Roch"? Et sembla que els interessa gaire, als uns i als altres, la cultura alemanya o la cultura francesa? Et sembla que és intel·ligent negar, com fan els francòfils, la cultura alemanya, o bé, com fan els germanòfils, negar la francesa? Ximples! Sou una colla de ximples caiguts en el fanatisme més eixorc i fent el joc — el joc brut — de quatre vius. La Justícia, la Llibertat, la Democràcia, la Civilització! Tapabruts, enganyapagesos... El militarisme alemany! Tant insuportable com vulguis. Però, i el francès? Què me'n dius del militarisme francès? Tant insuportable com l'alemany. Que els alemanys són uns bàrbars? Els soldats, sí. Però no et pensis que els soldats francesos siguin àngels. Quan l'home, el de totes les èpoques i totes les latituds, es posa un uniforme i empunya una arma, es converteix en una bestia feroç. Francòfil! Germanòfil! Quina ~~[illegible]~~ beneiteria!

Les paraules de ~~[illegible]~~ Joan Rodríguez l'indignaren. ~~[illegible]~~ Passaran molts anys abans de veure ~~[illegible]~~ que Rodríguez tenia raó. L'incomprensió del francès envers l'espanyol es deguda a la lleugeresa, a la frivolitat, a la miopia intel·lectual de la majoria dels francesos. Les més grans animalades que s'han dit d'Espanya les han dit els francesos, des de madame d'Aulnoy a Montherlant, passant per Mérimée, Francis Carco i ~~T'Serstevens~~ ~~[illegible]~~ Paul Morand (1) Ho fan per mala fe: per estupidesa, per ~~[illegible]~~ beneiteria, car el francès — hi ha excepcions, es clar — així que surt de la seva terra ho veu tot deformat, desenfocat. Sobretot quan ens esguarda amb simpatia — com fan Dumas pare, Gautier i Barrès, — l'imatge es absurda. George Borrow, el ~~[illegible]~~ "Don Jorgito el inglés" de *The Bible in Spain*, ~~el Byron de Don Juan i de Childe Harold~~, ~~el Franck Harris d'El "[illegible]" Montes~~, el Dos Passos de *La resurrecció de Rocinante* — cito de memoria i no recordo textualment el títol — ~~d'Hemingway de~~ ~~[illegible]~~ ~~*Death in the afternoon*~~, i el Waldo Franck d'*Espanya verge*, el Gerald Brenan de *The face of Spain*, ~~[illegible]~~ ens veuen amb més lucidesa, amb més comprensió. Entre el francès i l'espanyol sembla drecar-se una muralla de la Xina. Això es, degut, sens dubte, a diferencies ~~[illegible]~~ d'ordre espiritual. L'espanyol, "el més humà dels essers" segons el comte de Keyserling, es sembla ~~[illegible]~~

---

(1) *La petite infante de Castille*, *Les bestiaires*, *Printemps d'Espagne*, *Ouvert la nuit*. Sense parlar d'altres escriptors de menys importancia: "André Corthis", Joseph Peyré, Claude Farrère, T'Serstevens.

i el Havelok Hellys de *l'ànima d'Espanya*,

~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ inexplicable. Hi ha més afinitat intel·lectual i espiritual ~~[illegible]~~ entre un alemany ~~[illegible]~~ o un anglès i un espanyol ~~[illegible]~~ que entre un espanyol i un francès. I això ensorra totes les teories etnològiques.

La mare, en veure'l arribar ferit, arrencà a plorar. Els germans l'esguardaren com si talment fos un heroi.

Pocs dies després, Rodríguez el feia saber que Mateo Santos, el gran francòfil, havia cobrat dels alemanys i, amb un pseudònim, havia col·laborat a El Tiempo. Molt content de poder posar al descobert aquella brutícia, deia Rodríguez:

— Què me'n dius de l'ideal i de la fermesa de conviccions? Te'n convences ara que la política és una comèdia lletja i porca?

Cregueres, en aquell moment, que el pobre Rodríguez mentia. T'hagueres, però, de convèncer que no, que la cosa era certa.

~~Aquí Mateo Santos trobaria, com tants altres ~~[illegible]~~, una excusa, una explicació, una justificació ~~a la teva taula~~: la del que el seu era treball d'agent doble. L'agent doble l'he conegut durant l'ocupació alemanya a França i sempre m'ha inspirat desconfiança, gairebé fàstic. Algunes vegades, poques, l'agent doble és un heroi. La més de les vegades és un aventurer. O quelcom pitjor: l'home que, com la prostituta, es ven per diners. L'agent doble, el que serveix a amics i enemics, el que traeix els amics i els enemics, anomena el seu treball "doble joc": treball brut que cal disfressar i que, per a disfressar-se, no troba altra careta que la del joc brut, la del joc sense joia, la del joc pagat amb diners, com a la "timba".~~

~~[illegible]~~ Amb la fi de la guerra, el to ~~de~~ virulent de Les Miserables havia baixat. No pas per seny, car, astutament, l'havien bandejat de casa, i ~~[illegible]~~ una d'una vegada, per ~~no dir gairebé sempre~~, el seny és un destorb — sino

17

per manca d'enemic. Guillem de Hohenzollern, comediant dolent, després d'haver volgut interpretar els herois wagnerians, havia fugit a Holanda i es dedicava a la vida burgesa. [illegible] L'Alemanya, però, que no savia viure si no era manada militarment ~~que no sap viure sino es manada militarment~~, cercaria ~~un~~ aviat successor a Guillem II: Adolf Hitler, que no seria un comediant com creuran i voldran fer creure ~~els francesos~~ molts, sino quelcom de ~~molt~~ més perillós: un fanàtic, un il·luminat. Caigut l'imperi, Karl Liebknecht i Rosa Luxemburg maldaran per a fer amb les runes un poble nou i pagaran amb la vida ~~el mateix~~ l'intent. És perillós voler donar la llibertat als esclaus. Tal vegada tenia raó Lenin en dir: "La llibertat? Per a què?". [No, ja no quedava Germania; però quedaven germanòfils. Germanòfils que seguien insultant a França vencedora i que, com no podien insultar l'exèrcit, se les emprenien contra la vida social, contra la literatura. França? Un bordell, una latrina, Nínive, Lesbos, Sodoma i Gomorra. La novel·lística i la dramàtica franceses? Literatura de bidet. Els francesos? Tots, sense excepció, banyuts consentits. Les franceses? Sense excepció, totes prostitutes.

Ja no cal dir-ho: tu, pobric, no podies permetre semblants heretgies. I escrigueres un article, contra els que insultaven les dones de França. L'article et costà un nou procés. Es veu que ~~defensar~~ a l'Espanya del francòfil Alfons XIII era un delicte defensar les dones franceses, insultades barroerament pels brètols amb cèdula d'intel·lectuals.

Fou llavors quan coneguéres a Galdós. Margarita Xirgu havia vingut a Barcelona a estrenar una de les últimes obres de don Benito: Santa Juana de Castilla. Senties poca simpatia envers Margarita Xirgu que, als teus

~~¶ (Val a dir que t'hauria indignat igualment, malgrat la teva francofilia, l'actitud [illegible] i l'insult a les dones alemanyes)~~

—

~~I que sabrà Hitler ni pas sabrà morir.~~

¶ (Val a dir que t'hauria indignat igualment, malgrat la teva francofilia, l'insult a les dones alemanyes)

I Stresemann, amb una altra política, volgué fer el mateix i fracassà.

—

ulls — als teus ulls de llavors, car l'esguard de la humana criatura canvia amb els anys — deixant de banda el teatre català per a passar-se al castellà, havia traït Catalunya. La recordaves intèrpret de Hoffmansthal, de Hauptmann, de Meyer Forster, de Guimerà, d'Ignasi Iglésias, i no podies explicar-te-la intèrpret del Quintero i de Benavente. Anys després, la teva passada indignació et farà somriure, avergonyit. Margarida Xirgu no hi havia guanyat res limitant-se a ésser una glòria del carrer de l'Hospital. De Catalunya — costa i dol haver-ho de dir — hi ha molt patriotisme, però ~~el~~ els patriotes que creuen que lluint un llacet amb les quatre barres i cantant de tant en tant *Els Segadors* ja han complert el seu deure com Déu mana. La majoria d'aquests patriotes deserten el teatre català per a omplenar les sales de revista i comèdia castellans ~~per~~ i aplaudir l'estupidesa, i la pornografia o el sentimentalisme més tronat que Madrid exporta a les províncies. ~~Manta~~ Més d'una vegada, veient buida la sala del "Romea" o la del "Novetats", hauràs pensat que a Barcelona ja no quedaven catalans. En quedaven, però; ja ho crec que en quedaven! ~~Però~~ Eren al "Còmico" o al "Barcelona" a aplaudir amb entusiasme qualsevol bajanada, qualsevol brutícia fabricada a Madrid. (Val a dir que quan les companyies castellanes representaven alguna obra digna i de to més alt: Valle Inclán, Manuel Abril, Jacinto Grau, Eduard Marquina, l'entusiasme disminuïa de manera molt alarmant.) Aquella mena de patriotes no comprenien que freqüentar el teatre i comprar llibres és molt més patriòtic que dur una bandereta al trau i cantar de tant en tant Els Sega-

I hi ha també certa mena

des": sobretot si hom sap veure que són molt més interessants el Guimerà, Iglesias, Rusiñol, Llanas, Prat i Pagès, Morató, Pompeu Crehuet, Narcís Oller, Bertrana, Puig i Ferreter, Enric de Fuentes, que el Benavente, Serrano Anguita, ~~Arniches~~, Paso, Muñoz Seca, Ricardo León, Palacio Valdés, Pedro Mata i la bestiassa del "Caballero audaz", que tant han embadalit a la [illegible] i a la classe mitjana de Catalunya, d'un provincianisme que hauria fet plorar si no hagués fet riure. Tu has conegut catalanistes que parlaven castellà perquè deien que era més fi. I que no anaven al teatre català ni llegien llibres catalans perquè no eren tant fins com el teatre i els llibres castellans. La finor de Muñoz Seca i del Carretero! ~~[illegible]~~ El concepte que de la finor té certa mena de gent! Quin flagell, la finor de certa mena de gent! ¿I

~~[illegible]~~

~~te castellà empena per una ambició massa digna de respecte. I en interpretar Galdós, Lenormand, Bernard Shaw, Massimo Bontempelli — encara no havia tingut lloc l'encontre amb García Lorca. Ma[illegible] adolescent — es refinava d'interpretar la xerrameca insuportable de Benavente, insuportable perquè és la xerrameca llefiscosa de marica, i la cursileria dels Quintero.~~

~~Santa Juana de Castilla no s'hagués fet tanta inversió com El abuelo — drama en el qual hi ha accents dignes de Shakespeare — i si ara ja la toca de la casa, que un dia [illegible] comentaràs en una càtedra de l'Universitat de Poitiers.~~

Quan el patriotisme no és intel·ligent ni sensible, quan és fort i barroer, deixa de ~~ésser~~ virtut per a convertir-se en defecte. Hi ha l'alta i ~~[illegible]~~ noble classe del patriotisme, sí; hi ha també, però, el gep del patrioterisme. Gep de xaronisme, d'incomprensió, de ~~a-~~

~~(Avui, passats tants anys, encara queden catalans d'aquella mena, catalans que parlen castellà perquè creuen que fa més fi i que diuen als seus fills infants:~~
~~—"Si haces bondad (sic) te dejaré hablar en catalán")~~

tenim que

E (Avui, passats tants anys, encara queden catalans d'aquella mena; catalans que parlen castellà-bastant malament-perquè creuen que fa més fi i que diuen als seus fills infants
"-Si haces bondad (sic) te dejaré hablar en catalán."

quitisme mental i espiritual. Arribarà dia que, ja vell i viurà exiliat a França — ~~el poble de~~ on hi ha un patriotisme més xarò que hi ha al món — estimarà, com mai Catalunya. L'espectacle desagradable, [illegible] ~~del~~ [illegible] groller i agressiu patriotisme francès — car [illegible] certa mena de francesos han fet d'aquest sentiment un espectacle — no es privarà de veure els defectes del seu poble. Creure que tot el [illegible] castellà es dolent per castellà resulta tan estúpid com creure que, pel ~~ésser~~ fet de català, es bo tot el català. [illegible]

Recordes? Una vegada, convidares una senyora amiga [illegible] a passar una temporada a casa teva, vora la mar. Un dia, després del dinar, es plantejà la qüestió trascendentalíssima de si era ~~més~~ o no bella Barcelona que Madrid. La discussió no t'interessava — la bellesa no t'ha interessat mai, t'ha disgustat gairebé com una tara física — però, [illegible] creient que així finiria ~~dir-li~~ més aviat que Madrid [illegible] era una ciutat que tenia carrers i parcs molt bells i que també en tenia Barcelona. La senyora, amb la tossuderia dels absolutament mancats d'intel·ligència, [illegible] insistí: Barcelona era més bonic. No hi havia manera de convèncer-la, estava posseïda pel [illegible] l'aura sagrada — que moltes vegada esdevé tan perillosa — del patriotisme.

Preguntares, concil·liador:

— Quan temps fa que no heu estat a Madrid?

I la senyora respongué, [illegible] gairebé ofesa:

[illegible] — Jo? No hi he estat mai!

Aquest és el patriotisme dels ximples, patriotisme negatiu del qual naix — fill espuri — l'esperit de classe, l'odiós i estúpid esperit de classe que [illegible] dels homes en fa bèsties de ramat i segons el qual el militar ha d'ésser sempre valent;

ƒƒ quan ja guanyaves diners, quan ja eres un autor popular i habies posat seny — diners mal guanyats amb una literatura de baixa qualitat; popularitat massa fàcil; seny de casar — i tenies una casa,

---

○ l'esguardares esbalaït, no sabent si esclafir a riure o tirar-li un plat pel cap.

⊗ mena de gent que [illegible] amb entusiasme el

þ el burgès, odiós; l'obrer, un àngel; el sacerdot, virtuós; el pagès, patriarcal.

I millor dit: patrioterisme

Marguerida Xirgu passà al teatre castellà-sense mai,pero,deixar de ser l'actriu catalana-empesa per una ambició molt digna de respecte.I en interpretar Galdós, Lenormand,Bernard Shaw,Bontempelli,es redimia d'haver de passar per la xerrameca dels personatges de Benavente i per la cursileria dels personatges dels Quintero quan volien adoptar el tò sentimental.

Santa Juana de Castilla no t'havia fet tanta impressió com El Abuelo ni com La loca de la casa,que un dia comentaràs en una Universitat francesa.Et semblà que ja no hi havia en aquella obra la puixança que hi hagué-que hi ha encara,i aquesta es proba de perennitat-en les anteriors.Creies que era,ja,el crepuscle.Un crepuscle,pero, il-luminat de magnificencies.

Anys despres,molts anys despres,rellegiràs l'obra dramática i novel-lesca de Galdós,que coneixies molt imperfectament car de jove les teves preferencies es desviaven vers una literatura d'un preciosisme fals i afectat que confonia els brillants amb els ~~culs de~~ culs de got.I en l'obra de Galdós hi advertiràs una auténtica grandesa que abans,intoxicat per la retórica de basar,no havies percebut: la grandesa de la dignitat,d'una dignitat de profonda puresa limitant,com en Dickens,amb l'ingenuitat. Sense aquesta puresa,sense aquesta ingenuitat,que no son el que creu la gent espessa i curta de gambals,que son l'infant que sortosament perdura en els homes d'excepcionalitat,l'obra de Galdós,la novel-lesca i la teatral cauria en el melodrama i en la carrincloneria més abominables.(Recorda moltes escenes dels Episodios Nacionales,Electra,Doña Perfecta,Los condenados,Celia en los infiernos,Angel Guerra,etc) Galdós, pero,mai no es melodramatic,mai no es carrincló perquè la dignitat d'artista la dèu a l'infant que en l'artista salva l'home.

I la Santa Juana de Castilla,que en aquell temps no t'havia fet una massa forta impressió,avui et sembla una de les obres més belles de Galdós.

Aprofitant l'estada de l'autor a Barcelona,amb Pintado acordareu anar-lo a visitar per a fer-li un interviu.

Galdós s'estatjava en un hotel de la Plaça de Catalunya,el "Bristol",situat on ara hi ha -es a dir: no sé si encara hi es-la Telefónica.Et sembla recordar que mai fins llavors no ~~hi~~ havies estat en aquell hotel ~~mai~~,que aquella era la primera i única vegada que hi posares els peus.I,no obstant,la boira dels anys s'esquinça per a deixar-te veure els grans finestrals-tres al Portal de l'Angel, dos al carrer de Fontanella – el *hall*, l'escala, la cambra ocupada pel gran novel·lista: un balcó, un armari de lluna, una tauleta de centre, uns sillons, unes cadires.

Hi anàrem, Pintado i jo, una tarda inicial de tardor. Galdós donava personalitat a la cambra impersonal de l'hotel. Alt, un xic corbat d'espatlles, vestia un gavany gris, molt folgat, i l'esguard es confonia rera unes ulleres negres. Com ja no podia valdre's per si sol – estava gairebé cec – l'acompanyava un home encara jove, familiar o amic, alt, fort, prematurament calb, amb una llarga corona de cabells negres que li corria d'orella a orella.

Les ulleres fumades de Galdós donaven força i silenci a la vulgar cambra de l'hotel. Instintivament, el visitant parlava en veu baixa.

Aquell dia el visitant era Pintado, trepidant de vitalitat, i Pintado no sabia parlar en veu baixa. La cambra s'omplenà de crits, de rialles, i em semblà que el vell escriptor agraïa aquells crits, aquelles rialles. I em semblà que somreia, agraït.

Pintado explicava l'odissea de *Los Miserables*, el perquè de la nostra visita.

Galdós ens digué – parlava en veu apagada, plena de cansament – que coneixia el nostre periòdic, que ens coneixia a nosaltres, i que, a vegades, ho fèiem massa fort, com passa sempre ~~amb~~ en els joves. I afegí:

– Però ~~ésser~~ jove, si hom ho és amb sobtera i generositat, és una gran cosa i val més pecar per massa que pecar per poc. En els joves i en els vells.

Tejero digué:

– El més vell de tots ~~nosaltres~~ vostès deu ~~ésser~~ també ancià.

Vostè, Pintado, que, rient-lo parlava

~~1] (Les ulleres negres, ocultant l'esguard, feien del seu rostre un rostre mort, li donaven l'impassibilitat de la mort. Car ~~la~~ la vida es l'esguard i no el color de la pell o el breu estremiment dels muscles facials)~~

1] (Les ulleres negres,ocultant la mirada,feien del seu rostre un rostre mort, ~~dm~~ li donaven l'impassibilitat de la mort.Car la vida es la mirada i no el ~~cnhh~~ color de la pell o el breu estremiment dels muscles facials) em sembla que et conec millor que llegint-lo; deu esser home actiu i emprenedor. I Capdevila? Capdevila és, segurament, el més jove de tots vostès.

I Galdós, que gairebé no hi podia distingir girava el seu rostre pàl-lid i marcit ara vers l'un, ara vers l'altre. Tu allargaves la mà com si amb el gest d'allargar la mà fessis més clara la teva presència. La de Galdós, lenta i freda, es pujà braç amunt i es deturà damunt el teu rostre. Molt emocionat, no podies articular un mot.

El novel-lista de *Gloria* digué, satisfet d'haver-los encertat:

— Molt jove. Gairebé un infant.

— És el nostre Benjamí! — feu Pintado, tot cofoi.

Al cap d'un moment, Galdós afegí, adreçant-se directament a tu i tutejant-te:

— No t'enfadaràs si et dic una cosa? Em sembles el menys periodista de la colla. Tu seràs un escriptor. T'interessen més les coses i la manera de *veure-les*, que és la manera de *sentir-les*, que no pas la política.

I finí, donant-te un consell que en aquell instant et semblà incongruent, sense la més lleu relació amb les seves paraules anteriors:

— Viatja sempre que puguis en tercera.

Pintado li demanà un autògraf per a *Les Miserables*.

Galdós suspirà, tristament:

— Gairebé no hi veig. Gairebé no puc escriure.

I afegí després, reaccionant:

— Però us faré l'autògraf que demaneu. Veniu demà i el tindreu.

L'endemà hi anàreu ot i Galdós us donà

en una quartilla l'autògraf per al diari. Després et preguntà:

– Vols un llibre meu? El podràs conservar en record de l'últim viatge que hauré fet a Barcelona.

No pogueres regraciar el present magnífic. L'emoció t'havia deixat sense paraula. I t'avergonyires de sentir-te els ulls plens de llàgrimes.

L'home que, familiar o amic, acompanyava a Galdós deixà damunt la tauleta un exemplar de la novel·la Misericordia. Galdós, amb mà tremolosa, penosament hi escrigué

A mi joven amigo
Lluís Capdevila
con el afecto del viejo

B. Pérez Galdós

Quan finí d'escriure i t'allargà el volum, de cobertes grises, agafares la mà del mestre i la besares.

I el mestre, quan t'acomiadares, t'abraçà i et digué:

– Treballa força, no et descoratgis ~~[illegible]~~ si l'èxit no arriva ~~tant~~ aviat com voldries car l'important es ~~[illegible]~~ el treball i no l'èxit. I estima sempre, com l'estimes ara, la llibertat.

A Galdós ja no el tornares a veure i un dia els diaris t'anunciaven la seva mort.

La boira dels anys s'esquinça novament – l'esquinça el record, ~~[illegible]~~ creador de vida immortal – i veus novament la cambra de l'hotel desapareguda, el Gal-

~~L'endemà Los Miserables publicaren l'autògraf i un retrat de Galdós, obra del dibuixant Moya del Pino.~~

L'endemà *Los Miserables* publicaren l'autograf i un retrat de Galdós, obra del dibuixant Moya del Pino.

ha desaparegut, el llibre que, en eixir de l'hotel, havies volgut amb orgull que tot-hom veiés: "A mi joven amigo Luis Capdevila..." i que ja no pot veure ningú perquè el cremaren els bàrbars.

anys després, et deixaràs endur vers la companyia dels que de la política en fan ofici. L'aventura et deixarà decebut d'ells i, sobretot, de tu mateix: per haver-te deixat embarcar. Els teus nous companys de ruta, gent inculta i baixament ambiciosa, et diran, com et digué Galdós, que no ets polític. T'ho diran amb llàstima i menyspreu. I et plaurà que t'ho diguin car si polític vol dir, sobretot, home mancat d'escrúpols, animal de pell gruixuda, demagog explotador de la beneiteria de la plebs, val més no ésser polític.

I recordaràs el consell galdosià, que no hauries comprés: "Sempre que pugueu viatja en tercera". Bon consell per al novel·lista. El món del vagó de tercera és, generalment, més pintoresc, més obert que el del vagó de primera. Sense que això vulgui dir, és clar, que la comèdia o el drama no estiguin en l'un com en l'altre.

~~XIV~~ V

La policia em perseguia una vegada més. Aquella vegada, però, la perspectiva de la presó no em feia cap gràcia. Samblancat ~~seguia~~ era a Londres i des de Londres t'havia dedicat un article ditiràmbic que després Antoni López, l'editor de *L'Esquella de la Torratxa*, reproduiria en el teu llibre *Las mujeres, la noche y el amor*; un article generós, trepidant de llances abrandades: "... Barcelona debió recoger a ese muchacho y colocárselo como un lirio en sus pechos de jamona bien comida, o engarzarlo como un diamante en su corona condal... Luis Capdevila tiene el cuello de cisne de Schiller, las patillas

Nicolau d'Olwer,

més polèmics: Pi i Margall, Valentí Almirall,

O Sortosament hi ha una altra mena de polítics, a Catalunya, Jaume Carner, Pere Coromines, Gabriel Alomar, Prat de la Riba, Rafael Campalans, Carles Pi i Sunyer, a Castella don Francisco Giner, José Canalejas, Robert Castrovido, Felix Lorenzo, Luis Bello, Luis de Tapia, Julián Zugazagoitia, Pablo Iglesias.

de Larra, los ojos grises y borrachos de Verlaine, la frente meditabunda de Byron, la cara triangular de Rimbaud, la boca maliciosa, escéptica y amarga de Heine. Y ¿por qué no decirlo? de todos estos hombres tiene también algo en el alma, tiene también rayos en el espíritu ese gran señor de la miseria, ese príncipe de Bohemia, ese amante de las Musas rojas y garridas, de las cristianas destronadas, de las "étoiles" de los Concerts de Paris, de las hadas del Rhin verde y del Danubio azul..."

(Així Àngel Samblancat ~~[illegible]~~ i tu, vell, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~, som a l'exili: ell, a Mèxic; tu a França. ~~Ell~~ amb els anarquistes. Tu, sol, ~~sense~~ deslligat de tot partit. I, rellegint les massa generoses paraules de Samblancat, somrius amb llàstima afectuosa del pobre minyó que fores, del "joven pálido" que Tórtola Valencia enfollia.)

Pintado emigrà a París. Mateo Santos se'n anà a Infantes, el seu poble. Tu, que no sabies on anar, t'amagares a casa d'un vell radical que vivia en no recordes quin carreró de Gràcia. En aquell temps era relativament fàcil – per a un periodista, s'entén – amagar-se de la policia. Ara em penso que les coses han canviat un xic i ~~que~~ es poden amagar amb menys facilitat els ciutadans.

El vell radical t'havia acollit generosament i, ~~[illegible]~~ com no tenia altra feina, – ja no el volien enlloc, ja l'havien expremut prou i li dolia viure del treball del fill, un noi i una noia que el tenien per ximple i t'esguardaven amb antipatia – es passava les hores parlant amb tu: de Maura, de La Cierva, dels capellans i els militars, de la República que prometia Lerroux i de que Lerroux li havia promès una "plaça" de burot, quan vingués la República. L'escoltaves per polidesa però res d'allò t'interessava. Lerroux, Maura, La Cierva, els capellans, els militars, quin avorriment!

~~[illegible]~~ Doncs de què volies que et parlés el

⊥ de les quals tan sovint havies estat

pobre home? De Verlaine? De Baudelaire?

Indubtablement, als nois no els plaïa partir-se el pà i la sal amb tu. I tu els odiaves perquè no eren idealistes, perquè eren grollers i vulgars. Treballaven per a guanyar un jornal misèrrim i la pobresa els havia fet gasius. Tu — podràs dir el que vulguis — et menjaves el pà que ells guanyaven i que no volien partir-se amb altri. Cada hora de menjar t'era un turment. El vell ho veia i en sofria, però, pobre, — en el fons, ell també es considerava una nosa — no gosava protestar. Fou aquells dies que et sentires vertaderament a la presó.

Fins que et recordares d'un parent llunyà, molt reaccionari, que ~~[illegible]~~ vivia a Ripollet. Qui sap si ell podria treure't de l'entrebanc!

El recordaves més ~~[illegible]~~ pel què n'havies sentit parlar als pares que no pas pel què l'havies vist. Tenien una tenda d'herbolari al Clot i certa vegada dos vells havien vingut a veure al pare ~~[illegible]~~ per si podia fer, ell que coneixia ministres i "senyors de Madrid", que al noi, l'Esteve, no li passés res. Eren dos vells de poble, com després, quan seràs home — home un xic deformat per la literatura — ~~[illegible]~~ tant sols en veuràs als pobles: vestits de negre sense dur dol de ningú i amb el rostre més solcat i arrugat que el dels vells de ciutat. De les seves robes i les seves mans, seques com sarments, se'n desprenia una olor ~~[illegible]~~ d'herbes — a tu, infant, et semblà, per massa forta, pudor — i allò, ~~[illegible]~~ aquell perfum — "aquella pudor" — els ~~[illegible]~~ acabava de fer "gent de poble".

Estaven molt amoïnats. Ploraven. Deien, entre plors i sospirs, mots dels quals n'entenies a mitges el significat: "insubordinació", "calabós", "consell de guerra"...

El pare ~~[illegible]~~ adoptava un posat greu, d'home important i deia:

~~I seguia despres un enfilall de plors i de gemecs.~~
~~– L'Esteve!... Pobre fill meu!... El mataràn, m'el mataràn!... [illegible] salva'ns el noi, senyor Quimet!~~

~~(A tu t'estranyava que diguessin senyor al pare i el tutegessin. Pensares que devia esser costum entre els parents. Perquè era ric i ells pobres [illegible] el tractaven de senyor. Perquè eren parents, el tutejaven. No hi havia rès a dir. Anys a venir, els aragonesos d'Alcanyiç també et tutejaràn, pero et diràn don Luis)~~

I seguia despres un enfilall de plors i de gemecs:
-L'Esteve...Pobre fill meu...El mataràn,m'el mataràn...Salva'ns el noi,senyor Quimet.

A tu t'estranyava que diguessin senyor al pare i el tutegessin.Pensares que devia esser costum entre els parents.Perquè era ric i ells pobres,el tractaven de senyor.Perquè eren parents,el tutejaven.No hi havia rès a dir.Anys a venir,els aragonesos de la provincia de Terol et tutejaràn,pero et diràn Don Luis.

— Sí, és clar, ja ho veig: el noi és republicà i la República és sagrada. Però, i l'exèrcit? Que no és també una cosa sagrada l'exèrcit? I tant com ho és! On anirem a parar si ~~tots~~ no respec~~tem~~ten l'exèrcit?

I seguien unes glopades més d'oratòria patriòtica.

Pobre pare! Què diria, avui, dels exèrcits d'arreu del món, tan amics de capficar-ho tot de dalt a baix? ~~Què diria, avui, de l'exèrcit? que la llei d'Espanya ara [illegible]?~~

Visitaren al parent de Ripollet, que vingué desseguida. Era un home alt, escardalenc, de poques paraules, ~~[illegible]~~ de rostre sever, gairebé sorrut. Volia somriure i no en sabia. No era, però, ~~tan~~ un home fred, un home pràctic dels que "caminen amb peus de plom" i tot ho ~~[illegible]~~ consulten amb el coixí i ho pesen a la balança del profit. Al contrari: era un impulsiu, un apassionat, un sentimental.

En exposar-li la teva situació de perseguit es sentí orgullós de poder ajudar-te. Feu, però, que li demanessis, una aclaració:

— No et pensis pas que si t'ajudo és perquè siguis parent meu: ho faig perquè ets republicà.

I trobà la solució desseguida: un amic seu de Cerdanyola et vindria a cercar amb un carro, et duria uns pantalons de vellut, una camisa i unes espardenyes i una tralla. Sortiríes de Barcelona menant el carro i aquella nit no aniríes directament a Ripollet sinó a Cerdanyola i ~~[illegible]~~ sopariés i dormiriés a la masia de l'amic.

Com t'era indiferent sopar i dormir a l'un lloc o a l'altre, com l'important era fugir, acceptares. Altrament, l'aventura et feia gràcia, et resultava que ~~[illegible]~~ t'arrencava a la vida vulgar de cada dia i et convertia en un heroi de fulletó.

L'endemà, cap als volts de les dues de la tarda, trucà a la porta del pis un minyó molt simpàtic.

— Soc l'enviat d'Esteve Jené de Ripollet.

~~I et donà un farcell~~ ~~i aci hi ha la roba.~~ En dir-li que tu eres el que cercava, el que se n'aniria amb ell, t'esguardà estranyat.

— Què mirèu?

— Oh, rès! Però em pensava que els revolucionaris no eren tant joves com vós.

— N'hi deu haver de tot.

— Sí, es clar. — I, allargant-te un farcell, afegí: — aci hi ha la roba.

Te la posares — la que duies l'aniriem a cercar ~~la Rodriguez~~ un altre dia — i tot t'era balder: la camisa, els pantalons, les espardenyes.

~~El minyó, en veure~~ Era la primera vegada que et disfressaves. (La segona serà durant la guerra, al front d'Aragó)

El minyó, en veure't, trencà a riure sorollosament. En veure't caminar — no sabiés caminar amb espardenyes, no en sabràs mai — encara rigué més fort. I el seu riure ingènu t'ofenia i t'humiliava. El pagès comprengué el que passava en tu i digué:

— No us capfiqueu gens que rigui, car no es amb malvolença. Lo que... es que ningú que tingui cara i ulls us prendrà per un carreter. Serà millor que no baixeu del carro. I que us embruteu les mans i la cara, que són massa blanques i fines.

Amb terra d'uns testos del balcó — les flors dels quals s'havien arrencat — t'embrutares les mans, els peus, i un xic el rostre, et posares la tralla penjada al coll, tal com havies vist que feien els carreters veritables, i t'acomiadares del vell radical que t'havia estatjat aquells dies. Ell i tu — ell més que tu, cal a dir-ho — donaven a l'aventura proporcions desmesurades i us la prenien molt seriosament. Tot plegat ~~[illegible]~~ — les denuncies, e

~~[illegible]~~ jutge, la policia, la declaració en rebel·lia, la possible presó — no valia la pena, no tenia cap importància i es resoldria en ~~una~~ vulgar estada al camp.

El minyó que t'acompanyava et digué:

— Vós pujaréu al carro perquè no deveu estar acostumat a caminar i perquè així no us veuran tant. ~~[illegible]~~ Menar les mules no és gens difícil: quan eixim a la carretera, ja sabran el camí. Altrament, jo aniré al davant guiant-les.

— A peu fins a Cerdanyola? — preguntares, esbalaït.

— No és pas tant lluny com això! Però, vaja, no us amoïneu, que quan estigui cansat ~~[illegible]~~ i a la carretera no hi hagi el civil pujaré al carro.

— Hi ha ~~[illegible]~~ guardes civils a la carretera?

— Sí, però no diuen res.

Així ~~[illegible]~~ eixires gloriosament de Barcelona una tarda d'estiu de l'any 1919, disfressat com els herois de les novel·les romàntiques. Menar un carro, però, no era cosa gaire romàntica. Ni tant fàcil com t'assegurava aquell noi que, tal com t'havia dit, anava cent o ~~[illegible]~~ cent cinquanta passes endavant. Menar mules junyides als braçals d'un carro és gairebé tant difícil com menar homes junyits a un partit polític. ~~[illegible]~~

Arribàreu ja nit entrada a Cerdanyola, a una masia dels encontorns de Cerdanyola. Us acolliren molt bé, eren gent molt simpàtica ~~(El dol [illegible] no recordar el seu nom: han passat, però, tants anys!)~~ ~~[illegible]~~ Us esperaven per a sopar. Després de sopar anàreu a dormir a les golfes amb els fills de la casa, que eren quatre o cinc.

Un d'ells ~~[illegible]~~ digué:

— Jo em creia que a la presó ~~[illegible]~~ només hi tancaven els

41 ~~Els de la casa IV~~

Els de la casa ~~et~~ t'

lladres i els que mataven la dona. Però els que escrivien mentides als diaris? Quina bestiesa!

T'adormires pensant que Rodríguez hauria estat d'acord amb aquell noi. "Escriure ~~[illegible]~~ mentides als diaris, quina bestiesa!"

Per la finestra, sense vidres, entrava el perfum de la nit d'estiu que a tu, home de ciutat, acostumat a les pudors de la ciutat — quitrà, gasolina, tinta d'impremta, tabac, perfumeria barata, iodoform, ~~[illegible]~~ suor — et semblava una cosa gairebé meravellosa: perfum d'herba acabada de segar, de ~~[illegible]~~ blats madurs, de romanins i farigoles, d'olracs. Croaven, en un safareig proper, les granotes i s'oïa, acompanyada, la música de les dues ~~[illegible]~~ úniques notes del tòtil, talment com en una flauta de cristall; ~~[illegible]~~ s'oïa, dintre les golfes, el rosec d'un corc, ~~[illegible]~~ el cant d'un rossinyol. S'oïa també, distintament, el ronc dels que dormien i per als quals l'encís poètic de la nit era inexistent. I t'indignaves contra els que roncaven.

Trigaràs anys a comprendre que per al pobre home aixafat pel treball de moltes hores no hi ha poesia possible. I pensaràs amb angoixa: és que la poesia ha estat creada per a què en gaudeixin únicament els ganduls, els desvagats?

No acostumat al llit aquell, et despertares de bon matí, quan encara no havia eixit el sol. Els altres encara dormien. No gosaves baixar car no sabies com s'obria la porta forana de la casa. Et vestires — et dolia no poder rentar-te en saltar del llit —

~~i a fora, i a l'arbreda que endavinaves, a~~
~~la fosca de la nit l'havia ocultat als teus ulls~~ —
~~damunt el monocorde estridul-lar dels grills~~.

i a l'arbreda,que endavinaves-la fosca de la nit l'havia ocultat als teus ulls-

damunt el monocorde estridul-lar dels grills i t'aferrares a una finestra de la golfa. Hi havia ~~un~~ cel d'un blau gris que s'anava colorint de rosa. Restava encara un estel, un sol estel que semblava de vidre i s'anava fonent lentament. Cantaven encara els grills i el rossinyol. Una alenada d'aire fresc, gairebé fred, et besà al rostre.

Veies unes muntanyes, un torrent, uns camps rossos de rostoll, uns arbres d'un verd profund, l'era de la masia, de pedres irregulars i cendroses. Banyat per la llum de l'alba, tot allò et feia l'efecte de cosa re-creada per l'home i no de cosa natural, d'un paisatge de Patinir o de Modest Urgell dels que, infant, havies contemplat a les pàgines de "L'Esquella de la Torratxa". Podríem dir que aquell fou el teu primer encontre amb el paisatge. Era molt important que tingués lloc a Catalunya i no en terra estrangera, a Itàlia, a Holanda, a Alemanya. Mai, ni a la Roma daurada, ni a l'Amsterdam enllaganyat per la boira, ni a Nuremberg de cels de plom i de carbó, oblidaràs aquells arbres, aquell torrent, aquells camps, aquella era de l'humil paisatge de Cerdanyola. (El tràgic Van Gogh dels camps de Provença, inflamats de llum, no oblida les grises landes i feixugues de Groot Zundert. — El somriure de la Gioconda apareix ja en les primeres obres de Leonardo, àdhuc en les pintades amb el Verrocchio) Immediat a la ciutat, aquell paisatge t'hauria fet oblidar la ciutat, allunyant-te'n, duent-te a un món inèdit. ~~La~~ tenia l'aspra grandesa del Montseny i les Guilleries — una de les masies, la del teu amic Julià Mathau, a Tresserres, fi-

~~IV~~ ~~[illegible]~~

5 Mon que no

que segons sembla era el de la mare de l'artista, figurarà sovint en les teves novel·les (1) — del Montsant i del Pirineu, però que ja era, o al menys a tu t'ho semblava, la natura ~~encara~~ sense adulterar.

~~Quan vi~~ Al corral cantaven els galls. El cel ~~[illegible]~~ s'encenia ~~[illegible]~~ amb una claror daurada. La casa es desvetllava: un caminar lent i feixuc a l'escala; unes veus de dona a baix a la cuina...

Baixeres, et posaren una galleda d'aigua per a rentar-te la cara, ~~única cosa que, de tant en tant, es renten els pagesos~~ i esmorzares amb ~~els~~ la gent de la casa: un plat de verdura passada per la paella, un tros de carnsalada. Els homes se'n anaren a treballar; tu, a descobrir aquell nou món que la vida de l'estiu t'oferia.

A mig matí comparegué ~~III~~ IV Esteve Fené, que, molts anys després, retrobaràs exiliat a Arcachon. Anàreu, a peu, a dinar a casa seva, a Ripollet. Esteve Fené tenia un comerç de grans, una dona trista i silenciosa i uns infants que no gosaven riure, astoradits per la severitat del pater familias. En aquella casa hom ~~pot~~ podia assegurar que mai no hi havia rigut ningú. El riure era considerat com cosa pròpia de gent sense ideal, de gent frívola. Els republicans com cal no podien riure. I Fené era un republicà com cal, íntegre, cent ~~per~~ per cent. No en coneixeràs mai cap de tant íntegre, de tant auster, de tant pur. La República de Fené, però, hauria estat una cosa estranya. Fené, com Plató, n'hauria bandejat sar els poetes. I, més identificat amb Robespierre que amb Danton, més partidari d'Esparta que d'Atenes, n'hauria bandejat la bellesa, el luxe, la joia, el goig de viure. ¿Les danses, la música, la filosofia, la pintura, l'escultura, la poesia, el teatre? Joc de panduls, d'esclaus al servei dels enemics de la República.

---

(1) En el mitjà de la vida, Berta la del [illegible], El cor de la muntanya, Venus i els bàrbars.

Esteve Ferré, home d'instints primaris, poc complicat, tot d'una peça, era un fanàtic, un intolerant, un il·luminat dels que converteixen la devoció en obligació feixuga i trista. Tot ho havia sacrificat al seu ideal republicà: la llibertat, la joventut — els homes com ell no tenen joventut — el benestar, la pau de la família. (Temps després, molt temps després, tindrà una taverna i en traurà a empentes els que hi aniran a tocar la guitarra o a jugar a cartes, o a beure massa vi. Confonent la taverna amb l'àgora, cridarà: "aquí no en vull de cançons ni de cartes ni de ciutadans embrutits pel vi! aquí no en vull de vi! aquí s'hi ve a discutir els problemes socials!"

Mai en lloc del món hi haurà hagut un taverner més estrafolari, més absurd que el teu parent) Tant austera i tant rígida volia la República que la feia antipàtica.

I el que tenia més gràcia — una gràcia trista — era que aquell home de tant absoluta bona fe, de tanta honradesa, es deixava enganyar com un babau per qualsevol professional de la política. Un dels seus déus era ~~Marcel·lí Domingo~~ Lerroux.

El negoci dels grans hi anava malament, com malament li havien anat i li anirien tots els altres.Aquell home atrabiliari i empipador no era,pero,odiós:aquell home feia llástima.

Com l'estada a casa seva no era massa plaent te'n anaves sempre que podies a la masia de Serdanyola.Els pagesos de Cal Arnó eren republicans-del contrari no haurien estat amics del teu parent-pero ho eren a bones i sense prendre's-ho massa a la valenta.I els plaia la simpatia i l'interès que desvetllaven en tu el seu treball i la seva vida.

A Jené l'estimaven i el respectaven,pero el planyien.

Deien:

-Es dels que n'hi ha pocs,pero massa arrelut,massa intransigent.Tot o rès,faixa o caixa.Mai no farà rès de bò...de tan bò com es.

Tu esguardaves el teu parent i també el planyies.El veies amb l'esguard fixe,el color del rostre d'un groc biliós,la veu eixuta i fiblant.I el planyies perquè no savia riure,perquè era un frenetic,un fanatic de l'austeritát i la rigidesa moral que es barallava amb tothom i del qual molts en feien,cruelment,grollerament,motiu de riota i d'escarni.No savia ni podia controlar-se i els seus crits i la seva intolerancia el feien inaguantable als amics i als enemics.Sense la seva bona fè,sense la seva honradesa hauria esdevingut francament odiós.Era,com tants altres,un home que la majoria considerava normal,pero un psiquiatra hauria vist ~~fmv~~ facilment que llindava amb el mon de la neurosi,poblat de monstres.La criatura humana es,més sovint del que hom creu,sobretot en époques d'angoixa i desequil-libri,un pobre ésser no tan normal com sembla.A primera vista tothom es normal,tothom es com tothom i sols es diferencía pel color dels ulls i els cabells o per la constitució o la malura físiques.L'espiritual-el tic,l'espurna que separa el normal de l'anormal-es més dificil de copçar i sols s'exterioritza quan el que hom creia sensat diu unes paraules o comet una acció que ~~emm~~ escapen a la nostra lógica de cada dia i,per tant,no podem esplicar-nos."Qui ho havia de dir d'un home com ell,"comenta,esbalaida la gent.

Més d'una vegada t'havia dit Jené:

-Veig que la meva companyia no t'agrada.Ets,com jo,un revolucionari i,no obstant, la meva companyia no t'agrada.

jo, un revolucionari i, no obstant, la meva companyia et desplau.

Protestaves, tímidament:

— No, no és això. Lo que a mi, saben? m'interessen més els llibres que els homes.

S'indignava:

— Els llibres? Els llibres, si no són revolucionaris, no valen res i enterboleixen l'enteniment.

I tu romanies pensant en els llibres que el teu parer considerava revolucionaris.

Ell afegia:

— Els de Cal Arnó no llegeixen res, perquè altres mals-de-cap tenen, i tu prefereixes la companyia dels de Cal Arnó a la meva.

~~Tu~~ No gosaves dir-li que els de Cal Arnó no es parlaven de Lerroux, de Marcel·lí Domingo, de la manera com calia fer les eleccions per a facilitar la vinguda de la República. I responies vagament ~~que~~ el que t'interessava era la vida de pagès, que desconeixies i que, com escriptor, et calia conèixer.

— Escriptor de què? De novel·les? — cridava, enfurismat, feroç — Quan vingui la República llançarem totes les novel·les al foc! I totes les pintures! I de músiques només en deixarem dues: la Marsellesa i l'Himne de Riego.

Tu l'esguardaves esbalaït. I indignat.

~~Dos dies es presentà Rodríguez i la seva arribada acabà d'espatllar-ho tot. Vingué tard a Cal Arnó — t'hi quedaves a dormir sovint per a defugir l'aspra tristor de la llar del teu parent — per a anunciar-te la seva arribada:~~

~~— Hi ha un home que pregunta per tu, que diu~~

~~B i d'altres coses igualment trascendentals que mai no t'han interessat.~~

B i d'altres coses igualment trascendentals que mai no t'han interessat.

C Aquell Savonarola català i anticlerical et semblava com tan perillós com el Savonarola florentí.

– i tan de planyer –

Passejant pels encontorns de Cal Arnó trobares sovint unes noies, noies de ciutat, de la menestralia barcelonina que passaven, elles i les respectives famílies, l'estiu a Cerdanyola. Cerdanyola no era encara l'empori de xarnegueria i xaronisme que ~~és avui~~ fou després, per tant la colònia estiuenca era ~~no~~ tolerable.

Amb una d'aquelles noies, que resultà vídua, hi tingueres una vulgaríssima aventura carnal sense conseqüències però a la qual ella i tu donàveu molta importància. Com tantes vegades passa, el romanticisme i la literatura us hi van dur a l'amorosa batalla per a la qual Góngora demanava "campos de plumas", que vosaltres, amagant-vos de tothom – l'home és l'únic animal que, acotat sota el pes de la pudícia i la moral, s'amaga per a fer l'amor – substituíreu per la palla al peu del paller o per l'herba dels prats.

Havies començat recitant-li versos a l'hora del capaltard, que és l'hora preferida pels enamorats i pels lladres, i havies acabat com s'acaba sempre amb les noies un xic histèriques que diuen "el cor", però volen dir "el sexe". Quina divertida i saborosa alcavoteria la dels versos!

Has oblidat el nom d'aquella dona, d'aquella vídua que et feu més plaent i delitosa la teva primera estada al camp. Recordes tan sols que era molt bonica i que, malgrat el seu romanticisme, es donava a l'amor com una bacant. No massa alta, esvelta, el ventre i les mitges negres feien més

~~i la seva condició de senyora oficialment honesta~~

i la seva condició de senyora oficialment honesta

O com tantes altres viles catalanes de la muntanya i el mar blanca la seva carn. Sortosament, en tu i en ella tant sols hi havia l'apetit físic. Tu i ella, però, el disfressaven ~~i l'embolicaven~~ empastifant-lo de literatura.

En aquells temps encara no havies copsat ~~[illegible]~~ l'encís profund, entranyable de la solitud de la natura, que tant magníficament ha sabut expressar Sénancour i que l'artista sensible pobla de fantasmes. En aquells temps eres molt jove i, generalment, els joves no saben, no poden viure sols. I cal que així sigui; cal que la vida del jove sigui tumultuosa i vibrant del riure i el plor, de l'amor i l'odi d'éssers vivents que després, esdevinguts fantasmes, poblaran la solitària vida del vell.

Un dia aquella dona ~~bella~~ bonica i amable que, donant-se a tu, poblà amb un espasme tebi la solitud del camp, et digué que ella i les seves amigues ~~[illegible]~~ portarien un fonògraf i ballarien a l'era de cal Arnó. ~~[illegible]~~ Tu, en aquells temps, encara ballaves. Malament, com sempre, però encara ballaves. I el diumenge, la ronquera asmàtica del fonògraf apagà el cant dels ocells. A tu ~~[illegible]~~ el ball a l'era et feia l'efecte d'una pintura de Watteau. A Fené que arribà en aquells instants, li feu un efecte molt diferent.

Cridà, indignadíssim, i no sabent avenir-se ~~[illegible]~~ del què veia:

— Ball? Tu, ballant? Però que no ho saps, infeliç, que els republicans no ballen? Que no ho saps que el ball és cosa de burgesos, i de reaccionaris?

Anys després, veient ballar Indalecio Prieto al "Liceu" de Barcelona i, després, ~~al~~ ~~[illegible]~~ ~~diputat~~ republicans, ~~[illegible]~~ els ~~[illegible]~~ pobres ~~[illegible]~~ nous rics de la República, al "Casablanca" madrileny, recordaves aquella tarda de ball a l'era d'una masia, que havies oblidat i ~~[illegible]~~ a la tarda de ball no hi anessin units el record de la donzella bruna que ~~[illegible]~~ tingueres als braços i el record de la cínica indignació del teu parent.

Què hauria dit l'auster republicà Esteve Jené si hagués vist ballar a Indalecio Prieto i als altres ductors de la República (8)

Ja no cal dir-ho: el ball finí aquell instant, les teves amigues fugiren amb el fonògraf i els de cal Arnó i tu haguéreu d'aguantar ~~una~~ la prèdica terrible ~~digna de Savonarola~~, que us endegà el teu parent.

L'endemà et preguntava la dolça amigueta:

— Quina mena d'home és aquell tan malcarat d'ahir?

I tu responies:

— Una mena d'home terrible: un home de bona fe.

5 ~~4~~ III

Per si allò no fos prou, pocs dies després es presentà Rodríguez i la seva arribada acabà d'espatllar-ho tot.

Vingué Jené a cal Arnó — t'hi quedaves sovint a dormir, t'hi passaves dies sencers per a defugir l'agra, la negra tristor de la llar del teu parent — per a anunciar-te la seva arribada:

— Hi ha un home que pregunta per tu, que diu

~~¡Pobre Esteve Jené, tan bò, tan digne i tan atrabiliari!~~

b Pobre Esteve Jené,tan bò,tan digne i tan atrabiliari.

c a uns diputats que es deien republicans però que eren més sapastres que republicans que es amic teu. És un home estrany i em fa mala espina: té cara de burgès.

— No us ha dit el seu nom?

— Sí: Rodríguez.

Esclafires a riure pensant en la "cara de burgès" del teu amic. ~~[illegible]~~

Jené s'indignà:

— De què rius, ara?

— De que, en efecte, es amic meu.

— ~~[illegible]~~

Perquè no sabies en què consistia semblar o no semblar republicà, se t'escapà una altra riallada. Jené afegí, enfurismat:

— Anem a casa. No vull que els de cal Arnó vegin que tens amistats d'aquesta mena.

Quan arribàreu a Ripollet trobàreu a Rodríguez menjant-se una enorme llesca de pa amb tomàquet. Des d'un racó l'esguardaven ~~esporuguit~~ Rosina, l'esposa de Jené, i un dels seus fills.

Rodríguez — els cabells llargs, el rostre encès i lluent, les ulleres — t'abraçà amb alegria i t'explicà que havia parlat amb Josep Maria de Sucre i que ~~R~~ li havia dit que ja podies deixar-te veure, que no et passaria res, que tot estava arrenjat.

Jené et preguntà:

— També escriu als *Miserables* el teu amic?

— Qui, jo? — digué Rodríguez, rient — Déu me'n guard!

— Déu és un mite! — féu Jené, amb gran indignació.

— Doncs el mite me'n guardi — reprengué Rodríguez — que per això no renyirem. No em ve d'un pam a

51 ~~- Doncs tens unes amistats que no et convenen gaire.~~

~~- I això?~~

~~- No sembla republicà.~~

-Doncs tens unes amistats que no et convenen gaire.
-I això?
-No sembla republicà.

ni, sabeu? I no val la pena d'empipar-se.

Fené, cada vegada més seriós, féu:

– Vós deveu ésser un passa-content, un home sense ideals.

– Tinc l'ideal de viure tranquil i no fer mal a ningú. Us sembla poc?

– Em sembla que no sou un bon republicà.

– Ni un bon monàrquic. La república i la monarquia no m'interessen ni crec que facin la vida de l'home més fàcil i plaent. Un rei o un president de república poden ésser igualment bons o dolents. Només hi trobo una diferència: que l'un va més mudat que l'altre i fa més patxoca.

– Us advertei̇xo que hi ha coses que no admeten bromes.

– Ja ho sé, però també sé que són les que fan riure més.

– La República fa riure? – cridà en Fené com un esperitat.

– La república i la monarquia, la religió i l'ateisme, els burgesos i els revolucionaris que aspiren a burgès. Vós em sembleu un bon home, un xic "guillat", però bon home. I us vaig a donar un consell, que és una de les poques coses que encara puc donar: en aquest món no hi ha rès, absolutament rès del qual un home intel·ligent no pugui riure's. No hi ha rès, absolutament rès, que valgui la pena d'indignar-se.

– Però i els ideals?

– Els ideals – digué Rodríguez amb la boca plena de pa amb tomàquet – els estimen els homes com vós per a que uns altres homes que no se us assemblen ~~en res~~ gaire en farien un negoci del més brut. En aquest món, em podeu ben creure, tant sols hi ha beneiteria i bandarrisme.

— Vós, pel que veig, sou dels bandarres.

Rodríguez, sense ofendre's, respongué:

— Us equivoqueu, cosa que no m'estranya car els homes com vós no hi veuen més enllà del nas: jo, gràcies a Déu, soc dels beneits.

— Altra vegada Déu!

— No hi creieu?

— No, senyor: no hi crec!

— Doncs perquè us indigna que ~~hom~~ l'esmenti? Perquè li doneu tanta importància?

— No n'hi dono gens! Déu no hi té entrada en aquesta casa! Ni jo tinc tracte amb els capellans, ni ganes! I un fill meu es diu Gambetta!

— I això us sembla una gran cosa, una heroicitat? Que no compreneu que és igual dir-se Gambetta o Danton que Pep o Miquel? Que no compreneu que dir-se Gambetta fa riure?

Recordo encara l'ira, l'ira santa de Pere en oïr semblant blasfèmia. Amb el rostre encès i els ulls fora del cap cridava, insultava, maleïa

Eixiren de la casa i del poble cuita corrents. Avui, evocar l'escena ens fa somriure. Somriure en el qual hi ha una profunda pietat i una gran estima per a la bona fè de l'il·luminat que fou

~~5~~

3

I

Reprenies novament -quin altre remei et quedava?-la vida bohemia,la teva vida bohemia,que els porcs brodaren amb immondicies. ¿Doncs amb què volies que la brodessin,si no tenien rès més?

En tindràs d'altres,car l'home té més d'una vida.Sobretot l'artista, en quí tot es mort i ressurrecció,creador de vides.Feliç l'home que ha tingut més d'una vida.Feliç l'home que pot recordar sense avergonyir-se totes les seves vides.

La gent curta de gambals,la que,mancada de personalitat,no té rès que dir i viu-a la fàbrica,a l'oficina,a la redacció-del dir dels altres,tan sols sabrà veure en tu la vida bohemia.Gautier deia:"Perquè certa vegada em vaig posar una armilla vermella l'hauré de dur tota la vida."I què? Val més dur-la vermella que bruta de la bruticia de la beneiteria,l'enveja i la rancunia.

Sortosament,mai no has fet cabal del que certa mena de gent pensi o digui de tu.El que t'interessa-i no pas per narcisisme,com poden tan sols creure els imbecils-es el que en penses i dius tu.O el que en pensen i diuen els que son com tu.

En aquells temps eres jove i l'home,quan es jove,dialoga amb tothom,amb el primer que es presenta,pero no sap dialogar amb sí mateix.O tal vegada no gosa,per por de mentir-se.El vell,sí; el vell,quan no es un professional de la política,un usurer o un merdós mixtificador,ja sap,ja pot dialogar amb si mateix sense por de la mentida,de la disfressa,car en coneix l'inutilitat.

Retornares al barri que els gitanos apedaçaven de pintoresc.Retornares a la pintoresca barraca del pintoresc Joan Rodriguez.

Ja no retornares,pero,al periodisme politic,que no reprendràs fins molts anys despres.No tenies diari.Ni en cercares.Comprenies que "Los Miserables" havia estat una cosa única,bellament esbogerrada,en la historia de la premsa espanyola; comprenies que ja mai més no tornaria a publicar-se un diari com aquell.

I descobrires que en tu hi havia la mínima quantitat de periodista, que el teu periodisme no podria emmotllar-se a les normes i disciplines d'un diari com cal. No sabies redactar una gasetilla, no hauries sabut fer la secció de Govern Civil, la de l'Ajuntament, etc, etc. feina que et semblava barroera i vil i que hauries acceptat de bona gana per a poder guanyar unes pessetes. Tant sols et veies apte per a una cosa, que era la que menys interessava als directors i administradors de diari: fer literatura, una literatura amanerada, ploranera i carrinclona.

Retrobares amb goig la gent del barri, aquella gent estrafolària que vivia d'una manera absurda i desorbitada: el Saba, la Mas de gos, la Mariot, el Valentí, els gitanos, que et feren una gran rebuda perquè intuïen en tu un esser tan absurd i desorbitat com ells. Ja en aquells temps t'atreia més la gent de viure irregular i esquinçat que no pas la gent normal, encongida i carregada de manies i prejudicis. Aquesta atracció la sentiràs sempre més i cada vegada més intensa, més accentuada; Per això el ~~poble~~ arrecupat, el que tant et tenen això: seny — un seny limitat, esquifit, eixut, que et hi donaren — mai no et tindran per un home respectable i seriós.

Rodríguez fou, una vegada més, la teva providència en aquells dies negres de misèria. Reia i feia el pallasso per a que riguessis tu; endreçava la barraca; cuinava; et tenia sempre un paquet de tabac a punt; a vegades et convidava a uns succulents sopars a "El Mercatell" a base de mongetes cuites i bacallà a la llauna. I no et pagava el cafè al Bar del Centro perquè al Bar del Centro ~~no pagava ningú~~.
estava prohibit pagar

~~I i a Madrid, a Paris, a Viena, a Londres, a Budapest, arreu on vagis t'entendràs més fàcilment amb la gent estranya — no pot ésser estrany qui vol — que no pas amb l'altra.~~

i a Madrid, a Paris, a Viena, a Londres, a Budapest, arreu on vagis t'entendràs
més facilment amb la ~~gamu~~ gent estranya—no pot ésser estrany qui vol—que no
pas amb la que es diu Tetuan, i més ~~[illegible]~~ [illegible]
que es com dir-se

—No t'has d'amoïnar —em deia el meu amic, el gran amic que fou Rodríguez—. Un home com tu no s'ha d'amoïnar mai. ~~[illegible]~~ Això, sí: vull que treballis, que facis grans coses.

~~[illegible]~~ Fou llavors, em sembla, que a la Biblioteca Popular de L'Avenç aparegué l'Antologia de poetes catalans moderns, en la qual figuraven ~~[illegible] versos meus~~.

~~[illegible]~~ No veus? No veus? —cridava, entusiasmat, Rodríguez brandant el petit volum vermell enlaire—. Ja ets un poeta d'antologia! Ja la poesia catalana et compta entre els seus poetes! Ja no pot prescindir de tu.

La poesia catalana —curiosament— m'ha deixat de banda. Mai ningú no ha dit: "El poeta Lluís Capdevila". Curiosament. Curiosament, car els meus versos sempre han estat [illegible], [illegible], mediocres. ~~[illegible]~~ Com m'avergonyeixen, amic, aquells que ~~[illegible]~~ Josep Marià Ventós em publicava a l'Antologia de poetes catalans moderns!

Retrobaré Santos, Recasens, Humbert ~~[illegible]~~ Clua, i els germans Coll, ~~[illegible]~~ Susanna, Tomàs, Parrarell, ~~[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] i [illegible]~~. Llogaren —llogaren Recasens, Susanna, Clua i els germans Coll, únics que tenien diners— un taller al carrer de Sant Domingo del Call. Era a l'últim pis i tenia uns finestrals gòtics que ens embadalien. No hi mancava res del bric-à-brac protocolari en els tallers d'artista d'aquella època: el cap de mort coronat de roses, les llumaneres, els plats antics clavats a les parets —car ~~[illegible]~~ en els tallers d'artistes els plats no serveixen per a menjar— la guitarra, que cap de nosaltres sabia tocar, un pot de farmàcia amb rètol en llatí, uns rètols de melodrama, etc, etc. Cada visitant tenia l'obligació de pintar una rajola de la paret i n'hi havien pintades, a més dels de la casa, per Joaquim Sunyer, Ma-

Serveis ~~C. — que després d'haver-se entusiasmat amb Xavier Gosé, el lleidatà parisenc, s'entusiasmaven amb [illegible], Penagos —~~

Joan Subiranas, menut, dinamic, emprenedor, bon amic dels bons llibres i dels bons amics

Miquel Viladric, Lluis Bagaria, Julio Antonio.

Al taller del carrer de Sant Domenec del Call conegueres Ramón Reventós que, per la seva afició a l'alcool, nomenaven "El Traguito". Era un home envellit prematurament, pálid, amb un tic nirviós que l'obligava continuament a cloure i obrir els ulls, sempre vestit de negre, sempre amb la pipa a la boca-els francesos diuen "la pipe au bec"-sempre caminant apressadament i a sotregades, com una marioneta desllorigada, i amb el cap enlaire. Era un home un xic eixut que quan reia semblava fer-ho sense ganes, obligat per la seva condició d'humorista. L'acompanyava sovint una dona rossa, ni lletja ni bonica, ni vella ni jove, nomenada Gloria.

De Reventós no en fores mai un gran amic. No anava al Bar del Centro, no cantava les excel-lencies (sic) de la vida bohemia, no era sentimental. No podia, doncs, lligar amb tu, que encara no havies aconseguit desenpellegar-te d'un sens fi de manies i prejudicis. Et deien que tenia talent, que era un gran humorista, i t'estranyava. Avui ja no t'estranya, es clar; avui saps que fou veritablement un dels grans humoristes de Catalunya.

Un altre que venia sovint i amb el qual tampoc no lligares gaire era Andreu Nin, que moriria tragicament. Andreu Nin havia estat o era mestre de minyons, com Pau Vila i Alejandro Casona, que ho foren amb devoció i grandesa. Eixut i doctrinari, tenia una rialleta plena de suficiencia i un posat d'home superior, de magister, que et semblava tan desagradable com la rialleta. Mai no arribares a esplicar-te-tal vegada tampoc s'ho esplicava ell-perquè venia amb vosaltres. Volia posar-se a tò amb la vostra gatzara i les vostres facecies i mai no hi arribava. Despres desaparegué i passà uns anys fora de Catalunya. Et digueren que s'en havia anat a l'U.R.S.S. i que era secretari de Trotzki, que despres, quan la guerra d'Espanya, malparlarà d'ell en un llibre. Retornà en plena dictadura de Primo de Rivera i entrà a treballar, amb Puig i Ferreter, a les Edicions Proa d'Antich i Queralt. ~~El matà el sectarisme~~ Politicament, fou ~~un home íntegre i recte~~ íntegre i recte, un dels més íntegres i rectes que has conegut. El matà el feroç sectarisme stalinià, que tants estralls feu a la reraguarda de la zona republicana.

Un altre tipus, interessant pel pintoresc, era Francesc Clavell. Magre, amb el color trencat, calb, vestit de negre, amb uns ullets plens de malicia i una veueta com un filabarquí, Clavell feia pensar en un personatge de la "Picaresca" traduit al català. No pintava ni escribia. No era artista: era "l'amic dels artistes". El seu, el que s'havia triat era l'escultor Julio Antonio, que venerava. Vivia de nit, com la majoria de vosaltres, i era funcionari municipal i gran jogador de set i mig.

El dia de l'inauguració del "taller"-vull dir la nit, saps? car el dia no comptava per vosaltres-posareu espelmes enceses als finestrals gotics, baixareu al carrer i trencareu avalotadament a cridar i a aplaudir.

-Visca.

-Visca el nostre regidor.

-Visca l'home il-lustre.

-Visca.

Eixien, estranyats del rebombori, els veins a balcons i finestres. Què debia passar?

Els digueren que s'havia inaugurat un Centre Radical. Els veins es retiraven, esmaperduts:

-Mare de Deu Santíssima.

Vosaltres un en anareu a sopar a "La Bola de Oro".

I del Trotzki

Tocades ja les deu i tancada la porta del carrer, compareguéren Raventós i la seva amiga Glòria. Veient llum a les finestres, es feren obrir pel vigilant. Com que al taller no hi havia ningú, Raventós i Glòria es passaren bona part de la nit barallant-se a l'escala i a les golfes. Els veïns de la casa oïen les veus, els crits i els renecs però no gosaven ~~[illegible]~~ eixir al replà de l'escala per a esbrinar el què passava. (Veuràs: els artistes mai no han fet massa gràcia a la gent tranquil·la i casolana) Fins que el vigilant no obrí la porta a uns senyors que aquella nit havien tingut la bona pensada d'anar al teatre, Raventós i la seva amiga Glòria no pogueren eixir al carrer.

Vosaltres us n'havíeu anat a l'"Alcàzar".

Al carrer de Sant Domingo del Call hi coneguéreu dues nenes que treballaven al Teatre Romea: la nena Heré, que després s'eclipsà, i la nena Redondo, que, passats uns quants anys, havia d'ésser una actriu molt estimable del teatre castellà, casada amb l'actor Valeriano León.

A més de la coneixença d'aquelles dues petites actrius, ~~[illegible]~~ fèreu altres coneixences. Davant per davant ~~[illegible]~~ del taller hi havia un bordell de certa categoria — ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ certa categoria en aquells temps volia dir ~~cinc~~ o deu pessetes — que freqüentaven de tant per què calia, acostar-se, ~~amb el~~ ~~[illegible]~~ de veïnatge i a títol de "flirts"(1) de la mateixa, ~~[illegible]~~ tal vegada per a imitar a que, ~~[illegible]~~ Ramon Raventós, tampoc era sentimental, no li plaïen les vostres visites i donà ordre que no us obrissin la porta.

Vosaltres, però, posàveu un tastó de finestra a finestra — altrament llavors no eres tan gras com ara — i, amb perill de caure dalt a baix i amb fúria a manera de gat de nit de gener embravit. ~~per la~~ ~~[illegible]~~. Allò divertia molt a les noies que més d'una vegada, es havien amagat a l'armari o a sota el llit. A qui no divertia era a la mestressa. Sobretot quan us veia sortir, molt tranquil i com si no hagués passat res, per la porta. (Es clar, la fúria eròtica ~~[illegible]~~ resultava perillo-~~sos. eixir per antiestètica~~)

---

(1) "Flirts": el que va a aquest lloc de visita, per a passar l'estona sense mancar al sext manament de la llei de Déu.

~~Ja havies.~~ Freqüentaves el Cordell, bloc de perdició i d'escàndol. Te'n anaves al llit amb dones dolentes, amb dones que es venien als altres i que a tu se't donaven. T'hauria de caure la cara de vergonya. Penedit d'aquell arrauxament lúbric, d'aquelles follies eròtiques, què hi diries ara? Que no te'n avergonyeixes, que no n'estàs penedit! Mare de Déu, què dirà la gent com cal!

Es clar: el que interessa es el que diguis tu. O el que digui jo. I, no temis, jo no et blasmaré, no et comentaré de crits i dicteris. Faré una cosa pitjor: somriuré de les teves follies de jove amb una irònica intel·ligència. I em complauré veure que en el teu rostre, com en un mirall, hi ~~[illegible]~~ floreix un somriure idèntic.

~~Em~~ Recordes que una vegada, al taller, mentre dormies, et pintaren les sabates — les úniques que tenies — amb purpurina i no et quedà més remei que anar pel carrer, durant uns quants dies — fins que el teu pietós ~~[illegible]~~ ! hi posà una capa fosca — amb les sabates daurades, cosa que feia molta gràcia a la gent i que a tu te'n feia molt poca.

~~La facècia d'aquí eixia d'en de Raventós o Papiarell, massa amics del riure, del riure que fa mal. (Anava a dir que tu mai no has volgut riure de semblant manera, humiliant i ferint amb el riure, però recordo el pobre Martínez Cubero, el bohemi madrileny. Val més que no en parlem, oi? Sí, es clar: ara, passats tants anys, aquella bretolada, aquella crueltat encara t'avergonyeix. ~~[illegible]~~ És terrible, es imperdonable riure's del pobre.)~~

Inèdit

~~c. Entraves a les cases non sanctes per la finestra, com el Dn Joan de la llegenda que tants mals de cap li a donat a Farinelli.~~

? Entraves a les cases non sanctes per la finestra, com el Don Joan de la llegenda, que tants mals de cap ha donat a Farinelli.

Rodriguez s'indignà molt. De Rodriguez, pero, que no frequentava gaire el taller, els teus companys no en feien cabal. El trobaven massa vulgar, massa ordinari; no savia riure com ells, que reien sense generositat i fent pagar sempre la rialla. Cal dir, no obstant, que Francesc Susanna, Emili Lluc, Joan Recasens, Joan Subiranas eren d'una altra mena.

Un dia, no saps com, un senyor Sabadell o Sacanell o Vilardell, fabricant, es cometé a subvencionar un setmanari. En aquell temps, no sé si avui han canviat, adhuc els fabricants tenien rampells com el que conto. ¡Quina terra la nostra, Catalunya, que pot produir fabricants com el senyor Sabadell! (Li deixo aquest nom, que no sé si es el veritable perquè no es cosa de posar-n'hi ara l'un ara l'altre)

I creareu Arlequí, el més ben fet de tots els que fereu, de vida breu, en el qual Josep Gausachs hi publicà uns dibuixos magnífics. A més de Gausachs hi dibuixaven Lluc, que signava "Milillo", Pascual Montoriol, que signava "Pal", els germans Coll, Jaume Passarell. Ramón Reventós, no. Ramón Reventós volia cobrar. Feia bé, pero voler cobrar en les vostres publicacions era una absurditat tan gran com voler que Lerroux fos un polític net.

El dia abans d'apareixer el primer número el senyor Sabadell volgué enviarvos una caixa d'ampolles de xampany. Li digueREU que no, que no calia que l'enviés, que ja us l'endurieu vosaltres.

En arrivar a la plaça del Beat Oriol, que es una excrecencia que li ha eixit a la plaça del Pi, trobareu que la caixa pesava massa, que ja l'havieu passejat prou i que, fet i fet, era igual beure's el xampany en plè carrer que a l'interior d'un pis.

Anareu a comprar gots, destapareu la caixa i les ampolles i començareu a beure i a convidar les dones que anaven a la font. Les dones, pero, no acceptaven. Debien creure que plaguejaveu o que les volieu emmetzinar per a, despres, violar-les al peu de la font.

Fins que una d'elles, més decidida, acceptà. I en buidar el got, digué, rient:
-Es xampany de debò.

Quan el senyor Sabadell arrivà al taller per a prendre part a la festa ja no hi havia xampany, ni ampolles ni gots-els havieu deixat, com record, a la font-ni rès. I el senyor Sabadell era tan bona persona que no us engegà al botavant.

L'endemà a la nit, per a cel-lebrar l'aparició d'Arlequí, hi hagué un sopar-que, naturalment, pagava el senyor Sabadell-a "La Bola de Oro".

~~totavant.~~

~~L'endemà a la nit, per a celebrar l'aparició d'Arlequí, hi hagué un sopar — que, naturalment, pagà el senyor Saladell, — en no recordo quina taberna de la Boqueria. Hi anaren tots, ja no cal dir-ho: adhuc Passarell i Raventós.~~ ~~[illegible]~~.

El sopar era a l'entresol de la taverna: un entresol amb ~~[illegible]~~ el sostre molt baix, i s'hi pujava per una escala de cargol. El senyor Saladell s'assegué, és clar, a la presidència. El senyor Saladell que fins llavors devia haver estat un senyor formal, metòdic, enteniment, — del contrari no hauria fet diners — descobria un món nou que mai no hauria sospitat en la burgesa Barcelona: un món de novel·la i de gent fantàstica i esbojarrada de novel·la, i en restava esbalaït i, malgrat que la facècia li costava un xic cara, es divertia com un bailet.

El sopar — vosaltres no podíeu fer res amb tranquil·litat i enteniment, — fou sorollós com tots els vostres sopars. Cridaven, cantaven. El senyor Saladell — ho havien fet expressament? — suava com en plè estiu car ~~[illegible]~~ sota seu, passant amunt, pujava per la xemeneia l'escalfor de la cuina. Acabà treient-se l'americana, cosa que celebraren amb molts visques i tirant trossos de pà al pobre home. (Seria obra del vi, el vi que ha cantat Omar-al-Khayyam i que moltes vegades fa de l'home una bèstia brutal i perillosa) Amb el cafè i el conyac i els puros l'~~[illegible]~~ aldarull pujà al seu tò major i la taverna semblava una casa de ~~folls~~ boigs.

Hi hagueren discursos, més visques i, per a finalitzar l'àpat, l'himne dels Cavallers del Plau, que cantaren desafinadament acompanyant-vos amb una orquestra de copes i culleretes. El senyor Xaladell, esguardant-vos amb els ulls petits i entelolits, somreia beatíficament i murmurava:

— Quina guitxalla! Mare de Déu, quina guitxalla.

"Arlequí" visqué poc temps. El senyor Xaladell es cansà de pagar, ~~[illegible]~~ es cansà de tractar amb "aquella ~~[illegible]~~ guitxalla", i retornà al bon camí: al seu bon camí de fabricant i pare de família.

Rodríguez comentà:

— Això que heu fet amb aquest pobre home, amb aquest cavallot, ~~[illegible]~~ el senyor Xaladell, no està pas bé. Em diràs, tal vegada, com haurien dit els romàntics ~~alemanys~~, que és un filisteu. I jo hi estaré d'acord. És un filisteu i tot el que vulguis, sí, senyor. Però, per què l'~~[illegible]~~ acceptàreu? Per què l'admetíeu en la vostra companyia? S'havia apropat a vosaltres, pobre home! ~~[illegible]~~ ple d'admiració i de simpatia. Deu ésser la primera vegada que un fabricant s'apropa amb aquest estat d'ànim a uns artistes. No era això, en el fons, una mena d'ingenu i fervorós homenatge? Per què, doncs, us n'heu burlat i l'heu escarnit? ~~[illegible]~~ La vostra actitud em sembla francament estúpida i cruel, tant estúpida i cruel com ~~[illegible]~~ la facècia de pintar-te les sabates mentre dormies. Que no compreneu que la vostra manera de plaguejar, la que heu emprat contra aquest pobre home, no té res d'espiritual, que és un plaguejar lleig i vulgar, ~~[illegible]~~ d'adroguer? ~~[illegible]~~ No és que jo senti una gran admiració envers els fabricants i els adroguers, ja ho saps, però ~~[illegible]~~ em dol que vosaltres, artistes, que tu, sobretot, us hàgiu posat a un nivell més baix que el d'un fabricant o un adroguer. I pots estar

17 I suposo que a tu no et debien considerar un filisteu.

17 I suposo que a tu, no et debien considerar un filisteu